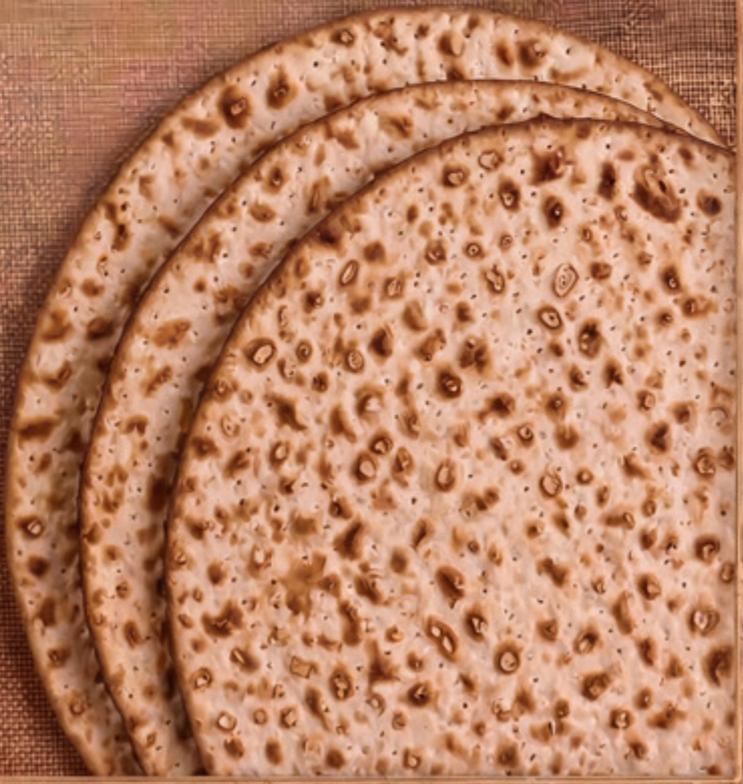

לחיות לכתחילה

לכתחילה

הלכות פסח למהדרין

הלכות חודש ניסן למהדרין

יסודות

מכון "יסודות"

ניסן ה'תשפ"ד

ישראל

מכון "יסודות"

סמטת אפרים 11

בני ברק

© 0527632686

כל הזכויות שמורות

All rights reserved

Printed in Israel

למעוניינים בקבלת הקונטרס ניתן לפנות למייל:

lecatchila94@gmail.com

(לכתוב בשורת הנושא "לכתחיכה פסח")

המעונין להשתתף בהדפסת הקונטרס

וכן המעונין לסייע בהפצת הקונטרס במקום מגוריו.

ניתן לפנות למס' פלא'. 053-317-2129

נתרם לזיכוי הרבים להרבות כבוד שמיים

נ.ב. ניתן להשיג את ספרי המכון

בחנויות הספרים המובחרות

יוצא לאור בסיוע ארגון מתעלים -
הפצת לימוד המוסר בישיבות ובכוללים

ספרי 'לכתחילה' שיצאו לאור עד עתה:

— מידות ועבודת ה' —

■ עבודת ה'.	■ תיקון המידות.
■ יסודות האמונה.	■ שמירת הלשון.
■ מעמד הר סיני.	■ בין אדם לחבירו - סור מרע.
■ אמונה ובטחון.	■ בין אדם לחבירו - עשה טוב.
■ השגחה פרטית.	■ תלמוד תורה.
■ קרבת אלוקים.	■ דרך הלימוד.
■ כיסופין.	■ דרך העליה.
■ דביקות בה'.	■ מ"ח קניני התורה.
■ כבודו מלא עולם.	■ פסגות - תורה ומצוות.

— מועדים —

- אלול וראש השנה.
- עשרת ימי תשובה.
- יום הכיפורים.
- חג הסוכות ושמחת תורה.
- סוכה וארבעת המינים.
- חנוכה וחודש כסלו.
- פורים וחודש אדר.
- פסח וחודש ניסן.
- ליל הסדר.

— אורח חיים —

- הנהגת הבוקר.
- ציצית ותפילין.
- תפילה.
- ברכות.
- סעודה.
- שבת.
- הנהגת היום.
- שבת.
- מלאכות ומוקצה.

ספרים נוספים בהוצאת המכון:

סדרת מרפסין איגרי / סדרת יסודות התלמוד
סדרת תתקבל / הפלא ופלא / עצה ותושיה
המקדש וקדשיו.

הסכמות הרבנים הגאונים

(לפי סדר א-ב)

הגאון רבי בן ציון אבא-שאול זצ"ל

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל

הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל

הגאון רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל

הגאון רבי דוד הורביץ זצ"ל

הגאון רבי צבי אלימלך הלברשטאם שליט"א

(האדמו"ר מצאנז)

הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל

הגאון רבי יעקב בעלאל זולטי זצ"ל

הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל

הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל

הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל

הגאון רבי משה אריה פריינד זצ"ל

הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א

הגאון רבי בנימין רבינוביץ זצ"ל

הגאון רבי אהרון לייב שטיינמן זצ"ל

הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל

הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל

כבר נדפסו בשאר ספרי מכון "יסודות"

תדפיס מתוך
הספר
"לכתחילה"
השלם

מפתחות

פרק א

שלושים יום קודם הפסח יט

פרק ב

לימוד הלכות הפסח כא

פרק ג

קמחא דפסחא כג

פרק ד

חודש ניסן כה

פרק ה

ברכת האילנות כח

זמן הברכה כט

האילנות לא

מקום הברכה לב

תיקון והעלאת הנשמות לב

פרק ו

הכנה לחג הפסח לד

פרק ז

זהירות מחמץ לו

פרק ח

חומרות לט
חומרות שליליות מ

פרק ט

מסורת; מנהגים מב
שרויה מג
קטניות מד
הנהגות שונות מד

פרק י

שבת הגדול מז
דרשת שבת הגדול מח

פרק יא

כשרות המצרכים נ
תרופות נב

פרק יב

'בשר זה לפסח' נד

פרק יג

נקיונות נו
הבית ותכולתו נח
המטבח ותכולתו ס
בגדים סב
ספרים סב

פרק יד

סה	המקומות הצריכים בדיקה
סט	בתי כנסיות ובתי מדרשות
ע	חצר
עא	בנין משותף

פרק טו

עב	הכנת הבית לבדיקה
עב	הכנת הגוף לבדיקה

פרק טז

עד	עשרת הפתיתים
עד	הכנת הפתיתים
עה	זמן הנחת הפתיתים
עו	המטמין
עו	מקום ההטמנה
עז	חיפוש הפתיתים
עח	שריפת הפתיתים

פרק יז

עט	זמן הבדיקה
פ	בדיקה בזמן

פרק יח

פג	לאור הנר
פד	אור פנס
פה	אור חשמל
פו	אור השמש

פרק יט

פז ברכת הבדיקה
פח לאחר הברכה

פרק כ

צ בדיקת חמץ
צא מנהגים שונים
צב שליח לבדיקה

פרק כא

צג ביטול חמץ; 'כל חמירא'
צד שליח לביטול

פרק כב

צה בדיקת חמץ מוקדמת
צו מי שלא יהיה בביתו בפסח
צז נשוי המתארח בבית הוריו
צח השוהה בליל י"ד בבית מלון
צט איסור כניסה למקום שלא נבדק

פרק כג

צח מכירת חמץ
ק מכירת י"ג
קב שטר מכירה
קג הרב
קה סגירת המקומות המכורים
קו כניסה למקומות המכורים

קו	בנין משותף
קו	מניות
קז	בעל חנות
קז	בעל חברת ביטוח
קח	שומר

פרק כד

קט	מכירת חמץ - לכתחילה או בדיעבד
----	-------------------------------

פרק כה

קיב	הכשרת כלים
קיג	כלי חרס
קיג	כלי זכוכית
קיד	כלי אמאייל
קיד	כלי פלסטיק
קיד	סירים
קטז	מחבתות
קטז	כלים ופריטים שונים

פרק כו

קיח	הגעלת כלים; ליבון
קיח	הכנת הכלי להגעלה
קכ	מי ההגעלה
קכב	ההגעלה
קכג	ליבון

פרק כז

סיום אכילת חמץ..... קכד

פרק כח

שריפת חמץ..... קכו

אופן השריפה ושיעורה..... קכח

מנהגים שונים..... קל

ביטול החמץ..... קל

לאחר השריפה..... קלא

אשפה..... קלב

פרק כט

תענית בכורות..... קלג

הרשאים לאכול..... קלג

סיום מסכת..... קלד

לימוד המסכת..... קלה

קטע הסיום..... קלו

סיומים שונים..... קלז

ההשתתפות..... קלט

פרק ל

ערב פסח..... קמא

אכילת מצה בערב פסח..... קמד

מלאכה בערב פסח..... קמה

מנוחה..... קמו

פרק לא

קמח.....	סדר קרבן פסח.....
קמט.....	אגרת הקודש.....
קנ.....	מ"ב מסעות.....

פרק לב

קנא.....	חג המצות.....
----------	---------------

פרק לד

קנג.....	ערבית של ליל פסח.....
----------	-----------------------

פרק לז

קנה.....	המוצא חמץ בפסח.....
----------	---------------------

פרק לה

קנז.....	לאחר הפסח.....
קנז.....	אסרו חג.....

לכתחילה

הלכות
פסח
למהדרין

הלכות
חודש ניסן
למהדרין

יסודות

ספר לכתחילה

ניסן ופסח

פרק א

שלושים יום קודם הפסח

- משלושים יום קודם הפסח יש להתפלל ביותר על גאולתנו ועל פדות נפשנו.¹
- משלושים יום קודם הפסח יש להיזהר בכל פעולה שלא לפזר חמץ, ושלא להותיר חמץ שלא ניתן להסירו בקלות.²
- משלושים יום קודם הפסח יש להקפיד במיוחד שלא יכנסו פירורים לתוך הספרים.³

1. פלא יועץ (ערך חמץ).

2. משנ"ב (סת"ו סק"ב).

3. ערוה"ש (סוסיי תמו). במעשה רב להגר"א (אות קעח) מובא, כי מכיון שיש קושי רב לבדוק את הספרים, לכן במשך ימות השנה יזהר שלא להשתמש בעת הסעודה בספרים שיודע שיצטרך ללמוד או לעיין בהם בפסח, ושאר ספרים שאינם נצרכים לו לפסח - יסגרם בארון או יעמיד בפניהם מחיצה וימכרם לנכרי.

- ד. מי שמעייץ בספר בעת האכילה - נכון שמפורים ואילך יקפיד יותר לנקות את הפירורים שנפלו על הספר⁴.
- ה. מי שצריך לסייד את ביתו - ראוי שיעשה זאת לפני פסח⁵, בדומה לבית המקדש שסיידוהו כל שנה לפני פסח⁶.
- ו. משלושים יום קודם הפסח יש להתקדש ולהטהר כדי להגיע לחג הפסח בקדושה וטהרה⁷.

4. ערוה"ש (שם).

5. תורה לשמה (סתק"ט).

6. כמבואר במסכת מידות (פ"ד מ"ד).

7. פלא יועץ (ערך חמץ).

פרק ג

קמחא דפסחא

- א. 'כפסח נידונים על התבואה'. במה ניתן לזכות בדין על התבואה: בנתינת 'קמחא דפסחא' לעניים¹.
- ב. המשתמטים מליתן 'קמחא דפסחא' לצורך העניים - עון בידם².
- ג. גם מי שפטור לתת צדקה מפני שאין לו כדי פרנסתו - חייב לתת 'קמחא דפסחא'³.
- ד. לדעת הגרש"ז אויערבאך⁴ והגר"נ קרליץ⁵ - בזמנינו אפשר לתת 'קמחא דפסחא' מ'מעשר כספים'⁶.

1. אמרי חיים (הגש"פ באר החיים ע"ג).
2. משנ"ב (סתכ"ט סק"ו), כה"ח (שם סקט"ז) ואשרי האיש (פסח פ"ג סי"ב).
3. כיון שיסוד חיוב 'קמחא דפסחא' אינו משום מצות צדקה בלבד, אלא אף משום מצות שמחת יום טוב, כמבואר ברמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הל' יז-יח): 'וחייב אדם להיות בהם שמח וטוב לב... וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו'; ומשום כך הביא הרמ"א את החיוב לתת מעות חיטים בהלכות פסח, שכן חיוב זה אינו מהלכות צדקה בלבד, אלא אף מהלכות פסח.
4. הליכות שלמה (פסח פ"ב דבר הלכה א"ג).
5. חוט שני (פסח פ"א ס"ק ב).
6. משום שבזמנינו אין סדר גביה קבוע ל'קמחא דפסחא', וגם אין סכום

- ה. מי שיודע בקרובו שהוא עני - חייב לתת לו 'קמחא דפסחא' לפני שאר העניים⁷.
- ו. קיימת מעלה גדולה לתת 'קמחא דפסחא' לאלמנה נזקקת באופן הנכון והראוי⁸.
- ז. בזמנינו שאין כל אחד אופה מצות לעצמו אלא רוכשן - יש לתת לעניים מעות לקניית מצות⁹.
- ח. הרוצה לקיים את מנהג 'קמחא דפסחא' באופן המהודר ביותר - יתן לעניים גם את שאר צרכי החג¹⁰.

-
- קבוע אותו מחייבים לתת, לכן אפשר ליתנו גם ממעשר כספים, ואינו נחשב כפורע חובו בכספי מעשר (שם).
7. הגר"ש אלישיב (קונטרס דיני פסח וספירת העומר עמ' 2).
8. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עני"ה).
9. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"א סק"ב). בנהר מצרים (הלכות פסח ס"א) כתב, שבזמנו היו נוהגים במצרים לחלק לעניים דוקא מצות אפויז, משום שצער להם לטפל בטחינה ובאפיה, וכתב שכן נהגו גם בירושלים.
10. שכן לא הוזכרה נתינת חטים וקמח אלא משום שזו הנתינה המועטת ביותר בה מקיימים מנהג זה. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"א סק"ב).

פרק ד

חודש ניסן

א. בערב ראש חודש ניסן רבים מקפידים לעשות 'סדר יום כיפור קטן', אף שאינם מקפידים בכך בשאר ערבי ראשי חודשים¹.

ב. במסכת סופרים² מובא, כי בית המקדש עתיד להבנות בחודש ניסן, ולכן אין אומרים תחנונים ואין מתענים בחודש זה³.

ג. הנצי"ב⁴ כתב, כי חודש ניסן הוא החודש המובחר ביותר מכל חודשי השנה⁵, 'בהיותו מסוגל להתחזק בעבודת ה' על ידי סיפור יציאת מצרים, שגורם אמונה ובטחון'.

1. לפי שניסן הוא תחילת השנה לרבי יהושע הסובר שבניסן נברא העולם, כמבואר ברי"ה (יא, א). ברכת הפסח (סימן א אות ג); דרכי חיים ושלום (אות תקלה).

2. הו"ד בב"י (סתכ"ט).

3. יורק הבכורות מתענים בע"פ, והצנועים בשביל המצה כדי שיאכלוה בתאוה'. ב"י (שם).

4. העמק דבר (שמות יב, ב).

5. 'החודש הזה לכם ראש חודשים' - המובחר שבחודשים; כשם שהראש הוא המובחר שבאיברי האדם, כך חודש ניסן הוא המובחר שבחודשי השנה. היות שחודש ניסן חל בבין הזמנים, צריך לטכס עצה ולהקדיש תשומת לב מיוחדת שבין הזמנים, וכן טרדת ההכנות לפסח, לא יפגעו בניצול המעלות המיוחדות של חודש זה, שהוא - כאמור - המובחר

ד. בספרי הקדמונים מובא, כי אדם שנשמר מחטא בחודש ניסן, יהיה שמור מכל חטא ועוון בכל השנה כולה.⁶

ה. השל"ה⁷ כתב, כי התואר 'ראש חודש' המוענק לכל ימי חודש ניסן⁸ - בא ללמדנו שהחודש כולו הוא בבחינת ראש חודש.⁹

ו. ב'חת"ם סופר' מובא, כי לכל ימי חודש ניסן יש קדושת ראש חודש, וכל יום ממנו נחשב כחודש שלם.¹⁰

ז. כל ההשפעות וההתחדשויות שתהיינה בכל חודשי השנה - מקורן ויסודן בחודש ניסן, שכן 'כל חודשי השנה יונקים את חיותן מחודש ניסן'¹¹.

שבחודשים. הגר"ד יפה (לעבדך באמת פרי' בא עקצ"ד).

6. 'השומר עצמו משום חטא ועוון, ואפילו מנדנד חטא הקל, בחודש ניסן, אז ממילא יהיה שמור בכל השנה כולה משום חטא ועוון ואשמה'. באר משה.

7. בתחילת מסכת פסחים.

8. 'החודש הזה לכם ראש חודשים'.

9. בעוד שבחודש רגיל - כל ימי החודש הם חולין ורק היום של ר"ח מקודש, הרי שחודש ניסן כולו בבחינת ראש חודש.

10. וז"ל: 'כל ימי החודש הם קדושים כראשי חודשים, והנה חודש ניסן כולו ראש חודש, אשר כל יום כלול מחודש אחד, והוי שלושים חודשים, שהם בי שנים ומחצה'.

11. על חודש ניסן נאמר (דברים טז, א): 'שמור את חודש האביב'. הנוטריקון של תיבת 'אביב' הוא: אב - י"ב, כלומר: חודש ניסן הוא אב לייב חודשי השנה.

ח. ב'אבני נזר'¹² מובא, כי כל שעה בחודש ניסן חשובה כמו יום שלם - 'כי ימים אלו יקרי הערך, ושעה ליום יחשב'¹³.

ט. מרגלא בפומיה דה'חידושי הרי"ם', כי אילו היה האדם יודע את חשיבותו של חודש ניסן - לא היה מבטל אף רגע מהחודש היקר הזה¹⁴.

12. או"ח סימן שלו.

13. מסופר על האבני נזר שהוזמן לחתונת אחד מצאצאי רבי יצחק מווארקא, שהיה עמו בקשרי ידידות טובים מאוד. החתונה היתה בתחילת חודש ניסן, וכולם היו בטוחים שהאבני נזר ישיש להגיע לחתונה, אך למרבה הפלא, כשהגיע השליח עם ההזמנה, והודיע לו שמועד החתונה הוא בחודש ניסן - השיב מיד האבני נזר שהוא מצטער, אבל בחודש זה הוא אינו יוצא מהבית, מפני שבחודש זה ירגע - ליום ייחשב'. וכך גם כתב בתשובה (שו"ת אבני נזר או"ח סשל"ו) בפתחת דבריו, שימי ניסן הם ימי יקרי ערך, אשר בהם זמן של שעה אחת - ליום ייחשב.

14. שם.

פרק ה

ברכת האילנות

- א. הנזהר לברך ברכת האילנות כדת כהלכה - עליו נאמר: 'ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ויתן לך...'¹.
- ב. להבדיל משאר ברכות הראיה שאין ענין לטרוח ולחפשם כדי לברך עליהם, הרי שבברכת האילנות יש לטרוח כדי לראותם ולברך עליהם².
- ג. לכתחילה ראוי ונכון ליטול ידיים לפני שמברך ברכת האילנות, אלא אם כן מברך מיד לאחר התפילה שאז הם בחזקת נקיות³.
- ד. יש לשים לב שאיזור הברכה יהיה נקי מערימות זבל ומפחי אשפה⁴.
- ה. בעת שמברך ברכת האילנות - יתבונן במעשי ה' הנפלאים איך שמאין נתהוו האילנות, פריחתם ולבלובם, ויכניס אהבת ה' בלבו, וישאף לידע את השם הגדול⁵.

1. א"ר (סימן רכו).

2. זאת משום שבברכה זו נעשים תיקונים גדולים ונשגבים, כמבואר בזוה"ק (פרי בלק דף קצו ע"ב). הליכות מועד (פ"ב ס"א).

3. מעשה חמד; שערי ימי הפסח (ע"ט).

4. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל על"ב).

5. ראה רמב"ם יסודי התורה (פ"ב ה"ב).

- ו. הרוצה לזכות ליראת שמים תמה וטהורה - יקפיד לברך את ברכת האילנות מתוך התכוננות בנפלאותיו יתברך⁶.
- ז. יש לברך את ברכת האילנות בשמחה, במתינות ובכוונת הלב⁷.
- ח. ראוי ונכון להשתדל לברך את ברכת האילנות במנין עשרה⁸.
- ט. לפי תורת הסוד ראוי ונכון שכל אחד יברך לעצמו ברכת האילנות, ולא שאחד יברך ויוציא את כולם⁹.

זמן הברכה

- י. לכתחילה יש להזדרז לברך ברכת האילנות בראש חודש ניסן¹⁰.

6. הגרי"י קניבסקי (מעשה חמד עקפ"ג).
7. נר ציון (פסח עמ"ג).
8. ידי חיים (הו"ד בנר ציון פסח ע"מ): 'לכן חסידים ואנשי מעשה משתדלים לברך ברכה זו בצירוף עשרה, כדי שאחר הברכה יאמרו פסוקי תורה ויאמרו קדיש, והכל כדי להיות להם לימוד התורה והקדיש עזר אל בירור ועליית הנשמות אשר בצומח'. בבית הבחירה (אות ח) איתא: 'שלפי ריבוי האנשים המתיחדים לעשות המצוה יותר תתעלה כידוע, ולפחות אם אפשר להיות בעשרה'.
9. כי כל אחד בברכתו מברר את ניצוצי הקדושה מהצומח, ויש לכל אחד לתקן כפי כוחו ושורשו בעצמו. כה"ח (סקס"ז אני"ח).
10. לדעת פוסקים רבים - מעלת 'זריזין מקדימין למצות' גוברת על מעלת 'ברוב עם הדרת מלך'. לדעתם, עדיף לברך ברכת האילנות ברי"ח ניסן

יא. זריזין מקדימים לברך ברכת האילנות מיד בהגיע הזמן, מבלי להתמהמה כלל¹¹.

קהילות רבות נוהגות לברך ברכת האילנות ברוב עם בראש חודש ניסן מיד לאחר סיום תפילת מוסף¹².

יב. הרוצה להמלט מכל ספק ומחלוקת - לא יביט בלבול האילנות אם אין בדעתו לברך עתה¹³.

יג. הנוהגים על פי תורת הסוד אינם מברכים ברכת האילנות בשבת ויום טוב¹⁴, ויש שאינם מקפידים בזה¹⁵.

יד. הרוצה לצאת ידי חובת כל הדעות, הנגלה והנסתר, יברך ברכת האילנות ביום חול ולא בשבת¹⁶.

ביחידות ולא להמתין לזמן מאוחר יותר כדי לברך ברוב עם. ראה ביה"ל (סרכ"ו ס"ב ד"ה אלא) ושעה"צ (שם סכ"א).

11. בית הבחירה (אות ה).

12. נר ציון (פסח ע"מ).

13. נחלקו הפוסקים בדינו של מי שראה אילנות מבלבלי בתחילת ניסן ולא בירך, אם יכול לברך כשרואה אותם בפעם הבאה, ואף שהוכרע שאפשר לברך בפעם הבאה, כמבואר במשנ"ב (סרכ"ו סק"ה) ובשעה"צ (סק"ג), מ"מ לכתחילה אין להכנס למחלוקת.

14. בעל הב"ח (ידי חיים הל' ז); אורלי"צ (חי"ג פ"ו א"ה).

15. ראה להלן.

16. שכן לדעת המקובלים אין לברך ברכת האילנות בשבת. וכן פסק הגרבי"צ אבא שאול (שו"ת אורלי"צ חי"ג פ"ו תשובה ה) שאין לברך ברכה זו בשבת. וראה באורחות רבינו (חי"ג ערכ"ד) שרק בסוף ימיו נהג הסטייפלר לברך ברכת האילנות בשבת, וכתב המעשה חמד (שם אות ג) שיתכן שנהג כן

האילנות

טו. לדעת 'כף החיים'¹⁷ וה'אור לציון'¹⁸ - צריך לברך על שני אילנות לעיכובא, ואם אין שני אילנות - יברך בלי שם ומלכות.

טז. לכתחילה ראוי ונכון לברך רק כשהפרחים קיימים¹⁹, ולא לאחר נפילת הפרחים²⁰.

יז. אין לברך על אילנות מורכבים למרות שהפירות מותרים באכילה²¹.

יח. לכתחילה ראוי ונכון שלא לברך ברכת האילנות על אילנות שעדיין הם בשנות הערלה²².

מחמת חולשתו הגופנית שלא היה יוצא מחוץ לביתו לבית הכנסת אלא רק ביום שבת, ושיער בעצמו שאי אפשר לו לצאת ביום חול במיוחד לצורך כך, ואין למדים הלכה ממעשה.

17. סימן רכו ס"ק ב.

18. חלק ג עמ' סו.

19. ואפשר לברך גם על עצי זית שהפרח שלהם קטן משאר אילנות.

20. אמנם המשנ"ב (סרכ"ו סק"ד) התיר לברך גם כשיצאו הפירות, אך יש שחלקו על כך, כמבואר בכה"ח (שם סק"ט) ובאורל"צ (ח"ו פ"ו א"ו).

21. במה דברים אמורים, בעץ הראשון שנעשה בו איסור, אבל במה שגדלו ממנו - אין לחוש, ואפילו אם נעשה ע"י ענף מן העץ הראשון. ולכן נוהגים לברך על אילנות של פירות הדר, אע"פ שמוצאם מאילנות מורכבים. על סתם אילן, כל שאין ידוע שנעשתה בו הרכבה - יכול לברך. רב פעלים (ח"ב או"ח סל"ב); אורל"צ (ח"ג פ"ו א"ג).

22. אורל"צ (ח"ג פ"ו א"ד). אולם בסתמא אין צריך לחשוש שהם אילנות ערלה, ויכול לברך. הגרב"צ אבא שאול (נר ציון פסח עמ"ב).

מקום הברכה

יט. לכתחילה ראוי ונכון לברך ברכת האילנות במקום שיש בו הרבה אילנות ועשבים²³.

כ. לפי תורת הסוד יש ענין גדול לברך ברכת האילנות מחוץ לעיר, בשדות ופרדסים²⁴.

כא. יש להיזהר שהמקום שמברך בו ברכת האילנות יהיה נקי מפחי אשפה²⁵.

תיקון והעלאת הנשמות

כב. לפי תורת הסוד - יש תיקון לנשמות על ידי ברכת האילנות, ולכן יש לברכה בקול ובכוונה רבה²⁶.

כג. בספרי הסוד מובא, כי בעת הברכה יש לכוין להעלות את כל הנשמות המגולגלות בצומח²⁷.

23. כדי להעלות ע"י הברכה את ניצוצי הקי' מכל מה שיש שם. כה"ח (סרכ"ו סקי"ב). ויש שמסתפקים בשני אילנות, ויש מהדרים שבי' האילנות יהיו בי' מינים שונים. כה"ח שם. ויש סוברים שאין זה מעכב. ראה בדי השולחן (סי' סו) ומעשה חמד (פרק ו).

24. מכיון שיש שם ריבוי נשמות מגולגלות. ראה זוהר (פרי' בלק קצו, ב). אמנם אם יציאה זו תגרום לביטול תורה - יכול לכתחילה לברך בעיר. הליכות מועד (פ"ב סי"ו).

25. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עלי"ב).

26. כה"ח (סרכ"ו אות ח). ראה זוהר (בלק קצו:).

27. כה"ח (סרכ"ו סקי"ו) בשם החיד"א; הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עלי"א).

כד. החיד"א²⁸ כתב: 'מאוד יתעצם האדם בכוונתו בכרכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה, ויבקש עליהם רחמים'.

כה. הנוהגים לפי תורת הסוד - לאחר ברכת האילנות הם מפרישים ג' פרוטות ומרכים בכרכות לעילוי נשמות ישראל ולתיקון הנשמות המגולגלות בעצי השדה ומבקשים עליהם רחמים²⁹.

לאחר מכן הם מודים לה' יתברך על שזכו לקיים מצוה זו כתיקונה³⁰.

28. מורה באצבע (אותיות קצח-קצט).

29. כה"ח (סרכ"ו סק"ח).

30. נר ציון (פסח עמ"ג).

פרק ז

זהירות מחמץ

- א. כדי להנצל מאיסור חמץ בפסח ולקיים את כל מצוות החג כהלכתן - 'צריך לבקש ולהתחנן לה' יתברך קודם הפסח, שיעזור לו לקיים את החג כתיקונו'¹.
- ב. לפני חג הפסח יש להרבות בתפילה ובבקשת רחמים שלא יכשל במשהו חמץ בפסח, לא באכילתו ולא בהמצאות ברשותו².
- ג. יש לזכור בכל שלב, כי איסור חמץ בפסח הוא יותר חמור משאר איסורי אכילה שבתורה³.
- ד. באיסור חמץ - יש איסור אכילה, איסור הנאה, חיוב כרת, בל יראה ובל ימצא, תשביתו ועוד⁴.
- ה. ההנהגה הראויה בפסח צריכה להיות כמו שכתב 'חובות הלכות'⁵, שיש לברוח משבעים שערי היתר כדי שלא להיכנס לשער אחד של איסור⁶.

1. שפתי צדיקים (הגש"פ תתקבל עמ' 6).

2. חיד"א (עבודת הקודש סי' ז אותיות כא-כב).

3. ראה להלן.

4. ראה להלן.

5. שער התשובה פ"ה.

6. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עקיי"ט).

ו. אחד מהראשונים, רבי יעקב החסיד, בעל שו"ת מן השמים, בירך את מי שמדקדק בהלכות חמץ בפסח, בכלליהם ובפרטיהם: 'וכל המאריך בדקדוקיהם - מאריכים לו ימיו ושנותיו'⁷.

ז. בספרי הסוד מובא, כי הנזהר מאכילת חמץ לחלוטין כל ימי הפסח - יצר הרע לא יוכל לו כלל, ולא ינזק כל השנה, ויהיה שמור ומוגן, שקט ורענן⁸.

ח. מקובלנו מהאר"י ז"ל⁹, כי כל מי שנזהר ממהו חמץ בפסח - מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה¹⁰.

ט. מצוי שהולכי דרכים אוכלים בשולחן אחד גדול יחד עם אחד שאוכל חמץ - יש לדעת שאסור לאכול בפסח על שולחן אחד עם נכרי או ישראל שאוכל חמץ¹¹.

י. הנוסע במטוס או ברכבת בימי הפסח, והרגילות היא שכל הנוסעים אוכלים באותו זמן - אסור ליהודי לאכול את מזונו

7. שו"ת מן השמים (סימן עא).

8. זוהר (כי תצא רפב, ב); אור החמה לרמ"ק (ח"ג דק"ב ע"ד); תורת החיד"א בשם הארי"ל.

9. הו"ד בבאר היטב (סתמ"ז סק"א).

10. וכ"מ בישועות חכמה (סקי"ב).

11. ואף אם יש היכר מפה ביניהם - אסור, ואף אם השולחן ארוך מאוד, דלא פלוג רבנן. משנ"ב (סת"מ ס"ק יז-יח).

בזמן שהנכרי אוכל חמץ, ואף אם אוכלים הם בשני שולחנות נפרדים¹².

יא. הנמצא במקום שנודף ריח חמץ – לא ישאף את ריח החמץ, אף על פי שאין כוונתו ליהנות¹³.

יב. העובר ליד מאפיה של גוי – אין לו להריח את ריח הלחם החם, למרות שאין כוונתו ליהנות¹⁴.

12. שם.

13. הליכות שלמה (פסח ע"ז).

14. הליכות שלמה (פ"ד הי"ב. עיי"ש בדבר הלכה).

פרק ח

חומרות

- א. קיים ענין גדול להקפיד ולדקדק מאוד, בזהירות רבה ובמשנה זהירות, בכל הנוגע לחמץ בפסח¹.
- ב. כל החומרות הקשורות לחג הפסח 'הן רצויות בשמים מאוד', והן נחשבות כתכשיטי כלה לפני השכינה².
- ג. 'כל החומרות שעושים המדקדקים - אינו ממילי דחסידי, רק מן הדין. והבוזים והמלעיגים באומרם לא היתה כזאת בימי אבותינו - עתידין ליתן את הדין'³.
- ד. למרות שבדרך כלל אין לאדם לפרוש מהציבור ולנהוג ברבים חומרות שאחרים אינם מחמירים בהן, מכל מקום בעניני פסח רשאי כל אחד להחמיר על עצמו גם כאשר אחרים אינם נוהגים באותן חומרות, מבלי לחשוש ליוהרא⁴.
- ה. ב'משנת חסידים'⁵ מובא: 'השומר פסח מחמץ כהלכתו ויחמיר בו בכל החומרות שמחמירים המחמירים - יועיל לנפשו מאוד כל השנה'.

1. כמבואר להלן.

2. בשם הבעש"ט.

3. דרך פיקודיך.

4. מועד לכל חי (ב, יז).

5. ניסן פ"ג א"ד. הו"ד בכה"ח (סתמי"ז).

- ו. אין להורות לרבים לעשות חומרות, כאילו שהן מעיקרא דדינא⁶.
- ז. ההנהגה הנכונה היא: המחמיר יחמיר לעצמו, באופן שאנשים אחרים לא ירגישו שהוא מחמיר יותר ממנהג העולם⁷.
- ח. אדם שעושה מצידו את כל הנדרש כדי שמצותיו ומאכליו יהיו בתכלית הכשרות - אל לו לחשוש שמא הם אינם כשורה⁸.

חומרות שליליות

- ט. ישנם דברים שהם ממש דומים אחד לשני, ולמעשה הם שני הפכים: נרוים ועבודת ה', וחובה שתהיה הבחנה נכונה ביניהם, כי ההבדל לפעמים הוא כחוט השערה, והיצר מטשטש ביניהם⁹.
- י. יש להזהר שלא ללכת כסומא בארובה ולנהוג בחומרות המביאות לידי קולות¹⁰.

6. ראה להלן.

7. ראה להלן.

8. שכן משמים מסייעים בעדו שמצותיו ומאכליו יושלמו בתכלית ההידור. רבי אורי מסטרעליסק (הגש"פ תתקבל עמ' 6).

9. לכתחילה מידות ועבודת ה'.

10. ולכן - למשל - מי שהיין יכול לגרום לו לבטל מצוות כל שהן - ימזוג לתוכו מיץ ענבים עד לשיעור שיוכל לשתותו. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקיי"ב).

יא. דבר פשוט הוא, שכל החומרות הנוהגות בפסח אינן שוות מאומה כנגד אנחה אחת של יהודי, ויש להזהר מאוד שלא ייצא שכרנו בהפסדנו¹¹.

יב. גדולי ישראל לעגו לכל החומרות כאשר הדבר היה נוגע לפגיעה באדם מישראל - 'במקום פגיעה ברגשות יהודי אין מקום לשום חומרא בעולם'¹².

יג. מי שנוהג שלא לאכול בבית אחרים בפסח - עליו לכלכל את צעדיו בתבונה ולדחות את הכיבוד בעדינות ובדרך ארץ מבלי שהמארחים יפגעו¹³.

יד. מרגלא בפומיה דרבי זעליג ראובן בענגיס¹⁴: 'משהו חמץ בפסח הוא רק דרבנן, אבל משהו עצבות בפסח הוא דאורייתא'.

11. הגאון רבי בנימין רבינוביץ, חבר הבדי"ץ של העדה החרדית.

12. ראה באר החיים (הגש"פ עכ"ג).

13. אירע פעם שביקר תלמיד בבית הגרש"ז אויערבאך, וכשכיבדו בכוס יין - מיהר לסרב ואמר שמנהג בית אביו שלא לאכול בבית אחרים בפסח, והעיר הגרש"ז באומרו: הרי אליבא דאמת גם בביתכם אינכם מכינים יין בעצמכם אלא קונים יין בחנות כמוני, וא"כ אף אם בבית אבא נהגו לדקדק בכגון דא, על האדם לכלכל צעדיו בתבונה ובדרך ארץ ולא לדחות את הכיבוד בצורה כזו, ובפרט תלמיד לפני רבו - לא יעלה על הדעת שינהג כך. הליכות שלמה (פ"ד ארחות הלכה הערה 115).

14. הו"ד בביאורים והנהגות (פסח עקמ"ד).

פרק ט

מסורת; מנהגים

- א. חובה על כל אחד ללכת ולהדבק בדרכי אבותיו ורבותיו, ולא לסור מהם ולא לשנות מאומה, וזאת לא רק במנהגים שיש להם יסוד בהלכה, אלא אף בדברים שהם 'חומרה' - אין לנטות מהם כלל¹.
- ב. רבים מגדולי ישראל הקפידו שלא לשנות מאומה ממה שהחמירו בעבר, במניעת מאכלים שונים, גם במאכלים שכיום יש עליהם השגחה מהודרת².
- ג. יש מקפידים שלא לאכול מאכלים הדומים במראהם למאכלי חמץ³.
- ד. יש נוהגים שלא לאכול מאכלים מבושלים בפסח בבתים אחרים⁴.

1. ראה בתשובות הנדפסות בסוף שועה"ר (סוף סעיף ו) שכתב בשם האריז"ל שיש להחמיר את כל החומרות בפסח.
2. הגרמ"י ליפקוביץ (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 415).
3. הגרש"ז אויערבאך התבטא פעם אודות האופים עוגות הדומות במראהן ממש לעוגות חמץ, היתכן שבדבר זה שעשו קדמונינו משמרת למשמרת והרחיקו לאסור כל מה שיש לחוש שדומה קמחו לקמח חמץ - נתחכם אנו ונגיש על השולחן דברי מאפה הדומים בעיני הבריות לחמץ גמור. הליכות שלמה (פסח פ"ד הע' 109).
4. שם.

ה. יש נוהגים שלא לשאול או להשאיל כלי אכילה המיוחדים לפסח⁵.

ו. כאמור, אין לאדם למהר לשנות מהמנהגים הקבועים בבתי אבותיו מדור דור בכל הנוגע לפסח, וזאת גם אם לפי דעתו יש מנהגים מעניינים יותר⁶.

ז. לפעמים ראוי לאדם להמלט מלשוחח על שינוי מנהגו ממנהגים אחרים, מחשש שמא יגררו לניצוח, מדנים וקנטורים⁷.

שרויה

ח. יש שאינם אוכלים מצה 'שרויה', יש שאוכלים מצה 'שרויה', ויש שמחלקים בין מצות יד למצות מכונה⁸.

ט. גם בין הנוהגים לאכול מצה 'שרויה' - יש שנזהרים שלא להשרות 'מצת מכונה' במים ובפרט במים חמים; ומי שנאלץ להשרותם - מחמיר לאוכלם תוך כמה דקות, בטרם יגיעו לשיעור חימוץ⁹.

5. שם.

6. הגרש"ז אויערבאך (פסח ערמ"ז).

7. והנזהר בכך - עליו נאמר: 'חכם עיניו בראשו'. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערמ"ב).

8. אורל"צ (פ"א אי"ב).

9. אורל"צ (ח"ג פ"א תשובה יג).

י. יש מגדולי ישראל שלא הקפידו על מצה 'שרויה', אך הקפידו שלא לשרותה במים רותחים¹⁰.

יא. המקפידים שלא לאכול מצה 'שרויה' - יקפידו ליבש היטב את עלי החסה הנאכלים עם המצה ב'כורך'¹¹.

קטניות

יב. לדעת המהרי"ל¹² - מי שאוכל קטניות והוא מהקהילות שנהגו להחמיר בזה, הרי הוא עובר בלאו ד'לא תסור', ו'כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה בידי שמים'.

הנהגות שונות

יג. יש נוהגים להכין דגים, עופות, מוצרי חלב וכדומה, מערב פסח לכל ימי החג¹³.

יד. חסידים ואנשי מעשה נוהגים לשטוף לפני פסח את הדברים שקונים לכבוד החג¹⁴.

טו. יש נוהגים לנגב את בקבוקי היין, השמן, השתיה וכדומה,

10. ראה דברי שיח (פסח עש"ד).

11. דבר יום ביומו.

12. הו"ד בשערי תשובה (סתני"ג סק"א).

13. ראה להלן.

14. ראה להלן.

לפני שמעמידים אותם על השולחן; ויש שמזדרזים לנקותם מיד לאחר הקניה¹⁵.

טז. יש מדקדקים לקלף כל פרי וירק לפני אכילתו בימי הפסח¹⁶.

יז. יש מקפידים לקלף את הפירות והירקות רק כשאפשר בכך, וכאלו שקשה לקולפם - רוחצים אותם היטב¹⁷.

יח. המדקדקים במצוות נזהרים שלא לאכול בפסח מאכל שנפל על הריצפה מבלי לקלפו¹⁸.

יט. בצל שהתגלגל על מדרגות שאינן נקיות לפסח - יש לקלפו¹⁹.

15. ראה להלן.

16. ויגד משה (סי' יז א"ה); שיעורי שבט הלוי (שביעית פ"ה סק"י ד"ה ולפ"י). וכן נהג הגר"י אלשיב (איש על העדה עקכ"ה). וראה תשובות והנהגות (ח"ד ס"ז א"ז) שכתב, כי במדינות רבות מושחים גלאנץ על קליפות תפוזים, אשכוליות ולימונים, והם מקטניות, וראוי לרחצם במים וסבון.

17. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ערפ"ו).

18. למרות שהריצפה נשטפה לפסח, במהלך החג היא אינה נקיה מחמץ לחלוטין, שהרי רשות הרבים מלאה בפירורי חמץ, והם נדבקים בנעלים, ובהליכה בתוך הבית הם עלולים להדבק לריצפה. ומטעם זה יש שמקפידים שלא להשתמש בכלי שנפל על הריצפה מבלי לשוטפו תחילה. נר ציון (פסח ערטי"ו).

19. שימושה ולימודה (עשמ"ד).

כ. סכו"ם, צלחות ושאר כלי אכילה שנפלו על הריצפה - נהגו רבים שלא להשתמש בהם מבלי לשוטפם.²⁰

כא. רבים נוהגים שלא להניח קדרה רותחת על הריצפה בפסח²¹.

כב. המדקדקים - אינם מכניסים ביצים עם קליפה לתוך החמין, אלא מכניסים אותם בתוך שקית נילון או מבשלים אותם בנפרד.²²

כג. יש מקפידים לנקות את הביצים ולאחסנם במקרר או בקערות נקיות לפסח.²³

כד. המדקדקים - אינם מניחים תבניות ביצים על שולחנות האכילה, מחשש שנדבק בהם חמץ מלולי התרנגולים.²⁴

20. בספר שלמי מועד (פע"א עש"יא) מובא שכן נהגו בבית הגרש"ז אויערבאך.

21. חוט שני (פסח עצי"ט).

22. נר ציון (פסח ערי"ז).

23. ויש שחששו לשוטפם שמא תוסר השכבה המגינה על הביצים מקלקול, ולכן הם רק מנקים אותם היטב. נר ציון (פסח ערטי"ז).

24. נר ציון (פסח ערטי"ז).

פרק יא

כשרות המצרכים

- א. כשרות המאכלים הוא החלק העיקרי והחשוב ביותר לחג הקדוש, ויש להקדיש לזה תשומת לב מרובה¹.
- ב. במצרכים המיוצרים כיום בבתי חרושת ישנם מאות מרכיבים, ביניהם עם חשש חמץ, ולכן חובה להקפיד על הכשר מעולה².
- ג. גם מי שבכל השנה אינו מחפש את ההכשר המהודר ביותר – עליו לחפש בפסח את ההכשר המהודר ביותר, כדי להשמר מחמץ ככל האפשר³.
- ד. ההנהגה הראויה היא: למעט ככל האפשר מלקנות מצרכי מזון מוכנים המיוצרים במפעלים, כי קיים קושי רב להזהר ממהו חמץ במקומות גדולים וביצור תעשיתי⁴.
- ה. בתכשירים שונים⁵ צריך לברר עם נותן הכשרות האם אכן

1. פסח בציון (פ"ט ס"ב).

2. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ערפ"ד).

3. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עקיי"ט).

4. וכל משפחה ראוי שתקבע לעצמה את גדריה וסייגיה, מה ראוי שיכנס לביתם ומה לא, והבא להיטהר מסייעים בידו שלא יכשל. ודברים אלו גורמים שרוח קדושה תשרה בבית. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקס"ז).

5. כגון מוצרי קוסמטיקה, ויטמינים, סבון, שמפו, משחת שיניים, קרם ידיים, ניר ואלומניום, סיגריות וכדומה.

אין במוצר חמץ, או שההכשר ניתן כי נותן הכשרות סובר שאין בזה איסור חמץ.

ו. יש לקנות את מצרכי הפסח רק בחנות שבעליה מקפיד מאוד להניח את מוצרי הפסח במקום מיוחד ונקי מחשש חמץ.⁶

ז. הקונים מוצרי חמץ לפני פסח על דעת למוכרם במכירת חמץ, כדי שיהיו מזומנים בידם מיד אחר הפסח - עושים דבר מגונה.⁷

ח. אין לאכול 'כמוץ' בפסח ללא כשרות מעולה, מכיון שיכול להיות שמעורבת בו 'שיכולת שועל' הדומה מאוד ל'כמוץ'.⁸

ט. במשך השנה רבים משתמשים ב'ציפורן' לברכת הבשמים בהבדלה. צריך לדעת, כי את ה'ציפורן' רגילים לשרות באלכוהול שמיוצר מחמץ לפני שמייבשים אותו, ולכן אסור להשתמש בו ולהשהותו בפסח.⁹

6. משנ"ב (תסז, פח).

7. ראה שד"ח (מערכת חו"מ ס"ט א"כ); שו"ת אורל"צ (ח"ג עק"י).

8. שימושה ולימודה (עשמ"ד).

9. ראה משנ"ב (סת"ז סקל"ד) שאין לאכול נעגליך (ציפורן) בפסח משום ששורין אותן במי שעורים. וראה בארחות רבנו (עפ"ז) שהחזו"א היה לוקח לבשמים במוצש"ק חוהמ"פ הדסים ולא ציפורן. פס"ת (שם א"י). כיום, ישנם בתי חרושת שמשרים את הציפורן באלכוהול כשר לפסח, ויש לבדוק זאת בעת הקניה.

י. חסות שנמכרות כשהן התוכות משורשם, יתכן שלא נחתכו בסכין כשרה, ויש ליטול מהם 'כדי נטילה', כי יש לחוש לחריפות¹⁰.

יא. ישנם ניירות שקיים בהם חשש עמילן חמץ, ואם יניחו עליהם מאכל חם - תתכן בליעה, ולכן יש להשתמש עם ניירות ללא חשש חמץ¹¹.

יב. בפלסטלינה קיים חשש לתערובת חמץ ונכון למוכרה במכירת חמץ¹².

יג. בלונים מתנפחים - יתכן שיש בהם חומר הנקרא סטארטש העשוי מחמץ¹³.

תרופות

יד. חולה הנוטל תרופה מסויימת ומחמת איסור חמץ הכרוך בה הוא רוצה להחליפה לתרופה אחרת זהה - אסור לו לעשות זאת ללא התייעצות עם רופא¹⁴.

10. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח ע"ר).

11. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ערפ"ו).

12. שם.

13. תשובות והנהגות (ח"ד סצ"ז א"ג).

14. מכיון שעצם החלפת התרופה עלול להזיק. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עשפ"א).

טו. כדי למנוע איסור 'בל יראה' בתרופות שיש בהם תערובת חמץ - יש להשתדל לרכוש את התרופות לפני פסח ולמוכרן לנכרי¹⁵.

טז. חולה שנוטל תרופות חמץ בפסח - יזהר שלא לזכות בהם¹⁶.

יז. בתרופות טבעיות והומאופתיות קיימים חששות רציניים של תערובת חמץ, ואין לקחתם בפסח ללא הוראת רב מוסמך¹⁷.

15. ואם צריך לקנותה בפסח - ישתדל לקנותה בבית מרקחת של נכרי, ויכוין שלא יחול עליו הקנין, וגם לא ישלם לו עד אחר הפסח - כדי שלא יהיה בזה קנין כסף (שם).

16. הגריי"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עשפ"א).

17. הגריי"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עשפ"ב).

פרק יב

'בשר זה לפסח'

- א. כששולחים את אחד מבני הבית לקניות - יש לשים לב שלא לומר לו: 'קח כסף וקנה בו בשר לפסח'¹.
- ב. לא תאמר אשה לבעלה: 'קנה לי בשר לפסח', אלא 'קנה לי בשר ליום טוב'².
- ג. לדעת ה'אור לציון'³ - נשים רשאיות לומר: 'בשר זה לפסח', מפני שאין הבשר שלהם, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו.
- ד. אין לומר למוכר: 'תן לי בשר לפסח', אלא יאמר לו: 'תן לי בשר ליום טוב'⁴.
- ה. בכל שלב אין לומר: 'בשר זה לפסח' - הן בעת קניית הבשרים והן בעת הכנתם ובישולם⁵.
- ו. לא יאמר אדם לאשתו: 'תבשלי בשר זה לפסח', אלא יאמר: 'תבשלי בשר זה ליום טוב'⁶.

1. ראה להלן.

2. ראה להלן.

3. פייג א"א בביאורים.

4. פסחים (נג, א), טור ושו"ע (סתס"ט ס"א).

5. שו"ע (סתס"ט ס"א) ונו"כ.

6. ראה שם.

- ז. לכתחילה ראוי ונכון להמנע מלומר: 'בשר זה לפסח' בכל סוגי הבשרים⁷.
- ח. ראוי להזהר מלומר גם: 'עופות אלו לפסח', או: 'דגים אלו לפסח'⁸.
- ט. לכתחילה ראוי ונכון לא לומר: 'דבר זה לפסח' גם על פירות ושאר מוצרי המזון⁹, פרט לחיטים וקמח וכדומה¹⁰.
- י. איסור אמירת 'בשר זה לפסח' קיים לא רק סמוך לפסח, אלא גם זמן רב לפני פסח¹¹.

7. משנ"ב (סתסי"ט ס"ק ב).

8. משנ"ב (סתסי"ט ס"ק ב-ג).

9. כה"ח (סתסי"ט סק"ח).

10. אליבא דכו"ע מותר לומר 'חיטים אלו לפסח', כי אפשר לפרש כוונתו שכיון שחיטים צריכים שמירה מחימוץ - אצניעם ואשמרם מידי חימוץ כדי לאוכלם בפסח; ולא דוקא חיטים, אלא הוא הדין לכל הדברים הצריכים שמירה מחימוץ - שמותר לומר עליהם 'אלו לפסח'. שועה"ר (סתסי"ט ס"ב).

11. דעת תורה (יו"ד ס"ה סוסי"ג).

פרק יג

נקיונות

א. בשו"ת מן השמים¹ מובא, כי מצות ביעור חמץ היא מהמצוות שעם ישראל קיבלום עליהם באהבה וחיבה, והחמירו בהם בכללותיהם ובפרטיהם, וכל המאריך בדקדוקי מצוה זו - מאריכים לו ימיו ושנותיו².

ב. קיימת קבלה - 'שכל טורח שאדם מטריח עצמו לכבוד יום טוב של פסח, והוא עייף ויגע, אזי בעסק זה הוא הורג כל המזיקים הנקראים נגעי בני אדם'³.

ג. אדם שאינו מתייגע לצורך חג המצות - יקשה עליו להרגיש את טעם החג, וכגודל ההכנות לכבוד החג - כן גודל קבלת ההשפעות וקדושת החג⁴.

ד. פוסקים רבים סוברים, שגם חמץ פחות מכזית צריך ביעור⁵.

1. סימן עא.

2. זאת הסיבה שעם ישראל מתאמצים לנקות את הבית מכל חשש חמץ, הגם שאינם מחוייבים על פי דין. ראה רא"ש (פסחים פ"ג ס"ב), שו"ע (סתמ"ב ס"ו) ושעה"צ (שם א"ב).

3. קב הישר (פרק ז). כמו"כ, הוא כורת ומשמיד את כל המקטרגים שנבראו מהוצאת זרע לבטלה. יסוד יוסף (הו"ד בהגש"פ תתקבל עמ' 5).

4. מנחת ציון.

5. ראה משנ"ב (סתמ"ב סקל"ג) שהביא מחלוקת הפוסקים בזה.

אולם, אם החמץ מטונף וגם שיעורו פחות מכזית - אין צריך לבערו.⁶

ה. כה כתב הרא"ש⁷: 'ישראל קדושים הם, וגוררים ומבערים כל חמץ הנמצא, אפילו כל שהוא, ואפילו אם נדבק בכותלי הבית'⁸.

ו. כל אחד צריך לשקול את הדרך הראויה לו לקיום מצות ביעור חמץ כהלכתה⁹. מצד אחד לקיים את המצוה בהידור, ומצד שני לא להטילה על אחרים, וזהו בכלל: 'השם אורחותיו בעולם הזה'¹⁰.

ז. אין לזלזל בנשים שמרבות בנקיון הבית יותר מכפי שדורשת ההלכה, אמנם אפשר להרגיע בעדינות אך בשום אופן לא לזלזל¹¹.

ח. יש לדאוג שהילדים לא יראו את ההכנות לחג הפסח כדבר

6. שם.

7. פ"ג דפסחים אות ב.

8. ומכאן שההרחקה והזהירות גם מדברים שלא מחוייבים בהם על פי ההלכה - זוהי מידה קדושה שראוי לנהוג בה. ואף דמיירי בחשש דרבנן בלבד, שהרי 'הבודק צריך שיבטל', כמבואר בפסחים (ו, ב), למרות זאת ישראל קדושים' מדקדקים לבער כל חמץ שנמצא.

9. ולא כאותם שמוכרים את כל ביתם חוץ משולחנם ומיטתם.

10. עליו אמרו חז"ל (סוטה ה, ב): 'זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה'. הגר"י קרליץ (חוט שני פסח עני"ה).

11. ראה להלן.

מלחיץ, ולשם כך צריך לתת חביבות להכנות ולגרום להרגשה טובה ונעימה¹².

ט. בעת נקיון הבית יש להיזהר שלא לשפוך מים על המשקוף באיזור המזוזה, ואם קיים חשש שהמזוזה נרטבה - חובה לבודקה¹³.

י. יש להיזהר שלא לשפוך מים במקומות שעלולים להזיק לשכנים או לעוברים ושבים¹⁴.

הבית ותכולתו

יא. קיימת תועלת רבה בנקיון הבית ותכולתו עם חומר ניקוי, באופן שאף אם ישאר שם חמץ - הוא יהיה בגדר 'מטונף קצת'¹⁵.

יב. בית שמרכיבים בו ארון קיר בתוך שלושים יום קודם הפסח - צריך לנקות ולבדוק את המקום לפני ההרכבה¹⁶.

יג. מסילות התריסים - לפעמים אוכלים לידם ונופלים לתוכם פיורורים, ולכן יש לנקותם ולבודקם בבדיקת חמץ¹⁷.

12. ראה להלן.

13. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ערע"ז).

14. ראה לכתחילה בן אדם לחברו (סור מרע, הלכות נזקי ממון).

15. הגר"ש אלישיב (שבות יצחק ע"ל). ראה גם חוט שני (פסח עפ"א).

16. הגר"ש וואזנר (מבית לוי ניסן).

17. הגר"נ קרליץ חוט שני (פסח עפ"ז).

יד. צמחים הגדלים בעציצים בתוך הבית - צריכים נקיון ובדיקה כי מצוי שהקטנים מכניסים לשם חמץ¹⁸.

טו. יש לזכור לנקות ולבדוק מזוודות, תיקים וילקוטים, כי מצוי שמכניסים לתוכם חמץ¹⁹.

טז. כסאות אוכל, בפרט של קטנים, יש לנקותם היטב תוך שימת לב לחריצים ולסדקים²⁰.

יז. צעצועי ילדים מפלסטיק - רצוי לשרותם במים וסבון.

צעצועים ומשחקים מחומר אחר - יש לנקותם אחד אחד²¹.

יח. מטאטא שמטאטים בו מקומות שמצוי בהם חמץ - יש לנערו היטב מן הפיורורים שבו.

רבים נוהגים לקנות מטאטא חדש לפסח, ואת הישן - מניחים באחד מהמקומות המכורים²².

18. מאידך, צמחים הגדלים בחצר - הרי העורבים מצויים שם ואוכלים את החמץ. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עמ' פז-פח).

19. שו"ת אורלי"צ (פ"ז סק"ט).

20. אומרה לשמך (פסח תשפ"א ע"ד).

21. ואם לא שייך - ימכרם לגוי (חוט שני פסח עס"ז).

22. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עפ"ז).

המטבח ותכולתו

יט. מדפי מטבח - יש לנקותם היטב עם חומר ניקוי תוך שימת לב לפינות המדף²³.

כ. לאחר נקיונם המוחלט של ארונות המטבח - ראוי ונכון לצפותם עם ניילון, נייר כסף וכדומה²⁴.

כא. כל מקום שמניחים עליו מאכלים כשרים לפסח או כלי פסח - נהגו לכסותו בנייר, ניילון וכדומה²⁵.

כב. מגירות המקרר ומדפיו - יש לנקותם עם מטלית ומי סבון²⁶.

כג. בקיפולי הגומי שבדלתות המקרר מצויים פירורי חמץ - יש לבודקם ולנקותם²⁷.

23. אזמרה לשמך (פסח תשפ"א ע"ד).

24. מכמה סיבות, והעיקרית: משום שיש חריצים ופינות שקשה לנקותם לחלוטין. שערי ימי הפסח (עע"ו).

25. מ"א (תנא, לח).

26. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פניג אלי"ג).

27. חז"ל אמרו: 'כל מקום שמכניסים בו חמץ חייב בדיקה', ובפסחים (י, ב) שנינו שאפילו כיכר בשמי קורה או בבור חייב בדיקה, וביאר הגרי"נ קרליץ (שבת ח"ב עשטי"ז) דהני מילי כיכר בשמי קורה וכדומה, ששייך שאדם יוכל להגיע לחמץ בפסח, ומשו"ה מיקרי 'מקום שמכניסים בו חמץ', אולם מקום שיש חשש שיש בו פירורי חמץ, אך אין שום חשש שיגיעו לשם, לא מיקרי 'מקום שמכניסים בו חמץ' וסגי בביטול, ולכן אין צורך לפרק מקררים, תנורים, מקסרים וכדומה, כדי לבודקם מחמץ

כד. לכתחילה ראוי ונכון להניח נייר או ניילון על מדפי המקררים והמקפאים לאחר ניקויים, כדי שלא יגעו מוצרי פסח במקום שהיה מונח חמץ²⁸.

כה. כל מקום שמגיעים אליו אדים מסירי הבישול - ראוי ונכון לכסותו בנייר כסף עבה, שהרי יש בו בליעות של חמץ שעלולות להתערב עם תבשילי הפסח²⁹.

כו. קירות הסמוכים לשיש שהסירים עשויים לגעת בהם - לכתחילה ראוי ונכון לכסותם בפסח³⁰.

כז. במקום יציאת המים מהכיור נכון לשפוך אקונומיקה וכדומה³¹.

כח. לכתחילה ראוי ונכון לנקות את הסיפון שתחת הכיורים של המטבח³².

במקומות שאי אפשר להגיע אליהם, דאין כל חשש שאדם יפתחם בפסח לאכול את החמץ הנמצא שם. הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עשטי"ז).

28. הגר"ש וואזנר (שער המועדים פ"ח סי"ב).

29. שערי ימי הפסח (עמ"ב).

30. שערי ימי הפסח (עמ"ב).

31. שם.

32. משום שלפעמים מצטבר שם חמץ, ואם תהיה סתימה בצנרת בפסח - עלול החמץ הנמצא שם לצאת ולעלות לכיור, ולא ברור שחמץ זה נפגם, שכן אם הוא יתייבש יתכן שיהיה ראוי לבעלי חיים, וגם אם הוא נפגם - ראוי לחוש לשיטת הפוסקים שגם נותן טעם לפגם אסור בפסח. הגרב"צ אבא שאול (נר ציון פסח עקס"ד).

בגדים

כמ. חשוב לדעת, כי בכיסי הבגדים עלולים להמצא פירורים שעדיין ראויים לאכילה, ולכן יש לנקותם היטב³³.

5. סוגי בגדים שהפירורים נאחזים בהם, ואינם יורדים מהם גם לאחר הניעור, יש לכבסם³⁴.

6א. בגדים הנלבשים בפסח - ראוי ונכון להברישי את כיסיהם, משום שקיים חשש שנתר בהם פירורי חמץ, וכשיכניס את היד לכיס בפסח עלולים פירורי החמץ להידבק לידו, וכשיגע במאכל - הפירור ידבק בו ויאכלנו³⁵.

6ב. אם יש חור בכיס החליפה ונפל חמץ לתוך הביטנה - יש להוציא את החמץ גם אם יצטרך לפרום את הביטנה לצורך כך³⁶.

ספרים

7ג. חשוב לדעת, כי פירורים הנמצאים בתוך הספרים - לפעמים

33. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח ע"י"ח).

34. ראה להלן.

35. ואף שמעיקר הדין אין צריך לחשוש לכך - מ"מ ישראל קדושים ומבערים כל חמץ הנמצא, אפילו כל שהוא, כלשון הרא"ש (פ"ג דפסחים אות ב). שערי ימי הפסח (עמ"ר).

36. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח ע"י"ז).

הם ראויים לאכילה, ויתכן שיניח אצבעו עליהם ויכניסם לפיו³⁷.

ד. לדעת ה'חזון איש'³⁸ - ספרים שקיים חשש שנמצאים בהם פירווי חמץ, צריך לעשות בפניהם מחיצה מחשש שמא יבוא לאוכלם³⁹.

ה. אין להניח ספרי לימוד וספרי קריאה על שולחן האכילה בפסח מבלי לנקותם היטב⁴⁰.

ו. ספר שלא ניקוהו דף אחר דף - אסור להניחו על השולחן בפסח, שמא יפול ממנו פירור חמץ לתוך האוכל, והרי חמץ בפסח אפילו באלף לא בטיל⁴¹.

37. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עע"ח).

38. או"ח סקט"ז סק"ח.

39. מאותה סיבה שצריך לעשות מחיצה בפני חמצו של נכרי אף כשלא קיבל עליו אחריות ואינו עובר עליו בבל יראה. ואף שבמסכת פסחים (ו, ב) מבואר שאין צריך לבטלם כיון שאינם חשובים ואינו עובר עליהם באיסור בל יראה, מ"מ יש לעשות מחיצה כדי שלא יבוא לאוכלם, משום שלגבי חשש אכילה אין הבדל בין פירורים לחתיכות גדולות. אמנם הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ה ארחות הלכה הע' 31) הביא בשם הא"א (בוטשאטש סת"ד) שאין חובה לעשות מחיצה אלא בפני ודאי חמץ של נכרי, ולא כשקיים ספק אם בכלל יש חמץ של נכרי, ומניין לחייב עשיית מחיצה בפני ספרים שבהם יש רק חשש חמץ.

40. הגר"צ אבא שאול (נר ציון פסח עקס"ז).

41. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פני"ד ס"ו); שו"ת יבקש תורה (פסח עלי"ב).

41. הרוצה ללמוד בפסח בספרים שלא נבדקו - ילמד בהם על שולחן שאינו אוכל עליו או על מפה שאינו אוכל עליה⁴².

42. לפני שמניחים ספרים שאינם בדוקים על שולחן האכילה - יפרסו כיסוי נוסף על מפת השולחן שעליו יניחו את הספרים, ובסיום הלימוד יסירו את הכיסוי הנוסף, ויאכלו על המפה⁴³.

42. הגרב"צ אבא שאול (נר ציון פסח עקס"ז).

43. שם.

פרק יד

המקומות הצריכים בדיקה

- א. מקום שמכניסים בו חמץ במהלך השנה אפילו פעם אחת - נחשב ל'מקום שמכניסים בו חמץ' ומתחייב בבדיקה¹.
- ב. גם מקום שאין ודאות שהכניסו בו חמץ, אלא קיים חשש שהניחו בו חמץ אפילו פעם אחת במהלך השנה - חייב בדיקה².
- ג. בעת בדיקת חמץ - יש לבדוק את כל תכולת המקרר, ויש לשים לבדיקה זו דגש רב³.

1. משנ"ב (סת"ג סק"י"ט). בגמ' מבואר שהגדרת 'מקום שמכניסים בו חמץ' היא: מקום שמשתמשים בו בחמץ באמצע הסעודה, וכפי ששינונו בפסחים (ח, א) שאוצרות יין צריכים בדיקה דאין קבע לשתיה, אבל אוצרות שמן אין צריכים בדיקה שיש קבע לאכילה, ופרש"י: 'יודע הוא כמה שמן צריך לכך וכך בני אדם, ומביאו קודם הסעודה, ואין צריך לעמוד מן השולחן ולהביא, אבל יין - אין קבע לשתיה, שפעמים ששתיית יין בסעודה זו מרובה משל אתמול, ואין השמש בקי בדבר'. העולה מן הדברים, כי ארונות בגדים שמכניסים לשם רק בגדים מכובסים - אינם צריכים בדיקה, כי אין הדרך להתלבש באמצע הסעודה; אבל ארונות של מגבות - מיקרי מקום שמכניסים בו חמץ, שכן דרך להחליף מגבות באמצע הסעודה. וכן ארונות בגדים של תינוקות - מיקרי מקום שמכניסים בו חמץ, כיון שהדרך להחליף בגדי תינוקות גם באמצע הסעודה כשיש צורך בדבר.

2. משנ"ב (סת"ג סק"י"ג וסק"י"ט) וחוט שני (פסח ע"א).

3. מצוי מאוד שכבר כמה ימים לפני פסח מנקים את המקררים

- ד. כל הרווחים שבין הארון לקיר - צריכים ניקוי ובדיקה⁴.
- ה. חורים וסדקים שיתכן שיש בהם חמץ אך קשה לבודקם - ישפוך לתוכם חומר שפוגם את החמץ ופוסלו מאכילת כלב⁵.
- ו. מתחת לשולחנות, בין פסי הקרשים, צריך בדיקה; כיון שלפעמים הילדים מחביאים שם חמץ - הרי זה נחשב ל'מקום שמכניסים בו חמץ'⁶.
- ז. מיטות - אם לפעמים אוכלים עליהם חמץ, ההורים או הילדים, חייבים בדיקה⁷.

והמקפידים וארונות המזון וכולם מלאים עתה במאכלים לפסח, ומדינא היה צריך להוציא את כל תוכנם ולבדוק את המוצרים ואת המקום עליו הם מונחים, וכדי להקל על הבודק קיימת עצה, שבשעה שמנקים את המקרר - יבדקו אותו בלילה לאור הנר בדיקה טובה, ורק לאחר מכן יכניסו לתוכו את המוצרים הכשרים לפסח, ועיי'ז לא יצטרכו לפנותו שוב בליל בדיקת חמץ כדי לקיים בו את מצות הבדיקה. אמנם אם לא עשה כן, או אם הכניסו למקרר מוצרי חמץ לאחר שניקוהו (וכמו שמצוי שמכניסים למקרר חמץ עטוף בכמה כיסויים כדי שלא יתקלקל), אי"כ מחוייב לפנותו ולבודקו בליל בדיקת חמץ. נר ציון (פסח עקס"א).

4. ויש שמשכירים לגוי את השטחים הללו ומציינים זאת בשטר המכירה. חוט שני (ערנ"ט).
5. הגר"י"ש אלישיב (שבות יצחק ח"ד ע"ו; הליכות והנהגות ע"ג).
6. הגר"י קרליץ (חוט שני פסח עפ"א).
7. הגר"י קרליץ (חוט שני פסח עפ"ב).

ח. בית שמצויים בו ילדים קטנים - יש לבדוק בו גם את חדרי השירותים והאמבטיה⁸.

ט. מגירה עם ניירת או עם חפצים שקיים חשש שהניחו בה חמץ אפילו פעם אחת - חובה לבדוק את המגירה על כל תכולתה⁹.

י. לדעת ה'חזון איש'¹⁰ - יש לבדוק את הספרים אם יש בהם פירווי חמץ¹¹.

יא. כיסי בגדים שלפעמים מניחים בהם חמץ - צריכים בדיקה, גם אם בעל הבגד משוכנע שלא הכניס לתוכם חמץ, 'דמילתא דלא רמיא עליה הוא ולא אדעתיה'¹².

8. כי למרות שאנשים מבוגרים לא מכניסים לשם חמץ, מ"מ יתכן שהקטנים הכניסו לשם חמץ. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ד סק"א); הגרבי"צ אבא שאול (אורלי"צ פ"ז א"ט).

9. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח ע"ב).

10. או"ח סימן קטז ס"ק יח.

11. מאידך, לדעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ה דבר הלכה אות ו) אין חיוב לבדוק אחר פירווי הקטנים מכזית, כמבואר בשעה"צ (שם ס"ק ג), ולכן אין חובה לבדוק את הספרים.

12. ואין לסמוך על הדין שפירוויין בטילין מאליהו, מכיון שיושבים בסעודה עם הכיסים שמלאים בפירווי חמץ, ויכול ליפול פירור חמץ לתוך האוכל. ולמי שיש בגדים רבים - העיצה היא, שבגדים שאין בכונתו ללובשם בימי הפסח, יניחם בארון וישכירם לגוי, ואז אינו צריך לבדוק את הכיסים, או שיכבסם במכונת כביסה כשהכיסים בחוץ. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עש"ה).

יב. לכתחילה ראוי ונכון לנער את כיסי הבגדים שעליו בשעת הבדיקה ולא להמתין לשעת הביעור¹³.

למרות זאת, יש לחזור ולנערם בשעת הביעור, שמא חזר והכניס בהם חמץ לאחר הבדיקה¹⁴.

יג. כיסי המעילים שאינם עוברים כיבוס - יש להופכם ולבודקם¹⁵.

יד. יש לבדוק את המקום שעתידי להשתמש בו בחמץ לאחר הבדיקה, כגון תחת השולחן שממשיך לאכול עליו חמץ¹⁶, ולמחרת ינקהו שנית¹⁷.

טו. יש לנקות ולבודק באיזור בלוני הגז, משום שלפעמים ניגשים לשם באמצע הסעודה כדי להחליף בלוין¹⁸.

13. ולא כפי שהעולם נוהג להקל ולהמתין עד שעת הביעור.

14. שער המועדים (פסח פ"ח ס"ח).

15. אורל"צ (שם).

16. ולא דמי למקום שעתידי להשכירו לגוי שיש מקילים שאינו חייב בבדיקה אע"פ שהמכר הוא רק למחר, דשאני התם דמהיכי תיתי לבדוקו כיון דבלאו הכי מוכר הכל, משא"כ הכא שפיר מועלת הבדיקה בלילה עכ"פ על החמץ שאינו ידוע מכל השנה, רק למחר מתחייב שנית בגלל החמץ שהשאיר שם מאמש. אולם, על השולחן עצמו במקום שמונח החמץ - פשיטא דאין צריך לבדוק, שהרי גלוי וידוע שיש שם חמץ ואין כאן תורת בדיקה אלא חובת שמירה שלא יטלוהו משם למקומות אחרים בבית ותו לא. הליכות שלמה (פסח ע"ק).

17. וכן נהגו בבית הגרש"ז אויערבאך, שלאחר ארוחת הבוקר בערב פסח עמלו לנקות שנית ולשטוף את הרצפות שתחת השולחן וסביבותיו.

18. אמנם לא יבדוק שם ע"י נר מחשש סכנה. אורל"צ (פ"ז אי"ב בביאורים).

זו. יש לבדוק גם את ארון החשמל, משום שלפעמים ניגשים לשם עם חמץ ביד¹⁹.

יז. גם מי שניקה ושטף את רכבו ביסודיות - חייב לבדוק בבדיקת חמץ²⁰.

בתי כנסיות ובתי מדרשות

יח. בימינו מקובל לערוך שמחות בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וכן מקובל שהלומדים אוכלים שם, ולכן חובה לבדוקם²¹.

יט. חייב אדם לבדוק את התא המיוחד לו בבית הכנסת²², אם הוא מקום שלפעמים מכניסים לתוכו חמץ, כגון בשמחת תורה²³.

כ. מי שנתמנה לבדוק חמץ בבית הכנסת - הנכון ביותר, שכאשר הוא מברך על הבדיקה שבביתו שיכוון לפטור גם את הבדיקה שבבית הכנסת, ומיד לאחר הבדיקה

19. וחיישנין שמא פתח את ארון החשמל באמצע הסעודה כדי להרים את הפקק שנפל וכיוצא בזה והניח שם את החמץ שהיה בידו ושכח לנוטלו. אורל"צ (פ"ז א"י).

20. אורל"צ (פ"ז א"י בבאורים).

21. ולא רק משום שהתינוקות מכניסים לשם חמץ כמבואר בשו"ע (סתלי"ג ס"י) ובמשנ"ב (סקמ"ג).

22. תא שבספסל או תא שבסטנדר.

23. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ה דבר הלכה אות ז).

שבביתו ילך לבדוק את בית הכנסת מבלי להפסיק
בדיבור²⁴.

חצר

כא. חצר פתוחה - אינה צריכה בדיקה²⁵, אולם מקומות בחצר
שהעופות אינם יכולים להגיע אליהם - צריכים בדיקה²⁶.

כב. אין לאדם להשליך חמץ לחצירו מתוך הנחה שהעורבים
יטלוהו²⁷.

כג. חצר פתוחה - אם ידוע בוודאות שהוכנס לשם חמץ, אף
אם מצויים שם ציפורים ובעלי חיים, חייבת בדיקה, לפי
ש'אין ספק מוציא מידי ודאי²⁸.

כד. גג פרטי פתוח - אין היתר של 'ציפורים מצויות' ו'עורבים
אכלוהו' אם הוכנס לשם חמץ בוודאות²⁹.

24. הגהות מהרש"ם (שו"ע סתלי"ג ס"י).

25. כי העורבים והיונים אוכלים את החמץ הנמצא בה.

26. ראה להלן.

27. משנ"ב (סתלי"ג סקכ"ח).

28. כלומר, שבודאי חמץ אין סומכים על אכילת בעלי חיים. משנ"ב (סתלי"ג
סקכ"ו). אולם, אם ניקו את המקום - הוי ספק ספיקא, ואין צריך
בדיקה. כה"ח (שם א"ט).

29. בערב פסח מאוד מצוי שנותנים לילדים קטנים לאכול חמץ בחצר או
בגג כדי להרחיקם מהחדרים שכבר נוקו לפסח, וחייבים לבדוקם. ראה
משנ"ב (סתלי"ג סקכ"ו).

כה. ילדים שאכלו חמץ בחצר או בגג לאחר בדיקת חמץ - חייבים לבדוקם שנית³⁰.

בנין משותף

כו. חדרי מדרגות בבנין משותף, מעלית, וכן שאר מקומות שהדיירים משתמשים בהם בפסח, לא מועיל לצרפם למכירת חמץ וחייבים לבדוקם³¹.

כז. כל דייר חייב לבדוק מדירתו ולמטה³².

כח. אם בי"ד בבוקר אכלו בחדר המדרגות, או בחניה - יש לבדוקם שנית³³.

כט. מחסן בבנין משותף, השייך לכל דיירי הבנין או לחלקם, צריך את רשותם של כל הדיירים בעלי המחסן כדי להשכירו לגוי³⁴.

ל. בנין משותף שחלק מדייריו משתמטים מלהשתתף בנקיון ובבדיקה, החיוב מוטל על כל אחד ואחד מדיירי הבנין הנותרים³⁵.

30. שם.

31. שערי חג הפסח (עמ"ה); נר ציון (פסח עקס"ח).

32. הגרב"צ אבא שאול (אורלי"צ פ"ז אי"ב).

33. שם.

34. הגר"נ קרליץ (שערי חג הפסח עמ"ה).

35. שם.

פרק טו

הכנת הבית לבדיקה

- א. אין בדיקה ללא כיבוד¹, ולכן קיימת חובה לכבד היטב את כל חדרי הבית לפני בדיקת חמץ¹.
- ב. לפני הבדיקה ראוי ונכון שהבית יהיה מסודר, כי כמעט שלא ניתן לבדוק בית שאינו מסודר².
- ג. הגיע ליל י"ד ועדיין לא סיימו לנקות או לסדר את כל הבית, יתחיל בבדיקת חמץ בצאת הכוכבים, ואחרים יסיימו בנתיים את נקיון הבית וסידורו³.

הכנת הגוף לבדיקה

- ד. גדולי ישראל נהגו ללבוש בגד עליון וכובע לפני שקיימו את מצות בדיקת חמץ⁴.

1. רמ"א (סתלי"ג ס"א) וכה"ח (שם אפי"ד).

2. וישא בעול עם בני הבית מבעוד יום על מנת שיהיה הבית מסודר בעת הבדיקה. ובכל אופן אין לבוא לידי כעס וקפיידא מחמת כן, וכבר אמרו חז"ל שכל הכועס כאילו עובד ע"ז. אורל"צ (פי"ז א"ו בביאורים).

3. הגרש"ז אויערבאך (עלהו לא יבול ח"א עמ' קסא, והגש"פ עם פסקי הגרש"ז אויערבאך עמ' 25).

4. מקו"ח (סתלי"ב). במכתב סופר (סימן יז) מובא שכך נהג החת"ס.

ה. רבים נוהגים ללבוש קפטען וכובע לפני הברכה, ולאחר שהתחילו לבדוק מעט מסירים אותם כדי שיהיו משוחררים יותר לבדוק בחורים ובסדקים⁵.

ו. ראוי ונכון ליטול ידיים לפני שניגשים לקיים מצות בדיקת חמץ⁶.

ז. לכתחילה ראוי ונכון שכל בני הבית שבודקים יחד עם הבודק יטלו את ידיהם לפני הבדיקה⁷.

ח. בספרי הקבלה מובא, כי ראוי ונכון לטבול במקוה ביום שבודקים בו את החמץ⁸.

5. שם.

6. ראה מג"א ומחה"ש ומשנ"ב (ריש סימן תלב). בשועה"ר (סתל"ב ס"י"ב) מבואר, כי למרות שמי שנוטל ידיו במקום שלא תיקנו חכמים הרי זה מגסי הרוח, מ"מ הואיל ובדיקת חמץ באה לטהרת הרגל, א"כ מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות.

7. שכן הטעם שנוטלים ידיים לפני הבדיקה אינו מחמת הברכה, אלא משום שהבדיקה באה לטהרת הרגל וראוי לעשותה בנקיות, ולכן גם בני הבית שבודקים יטלו את ידיהם, למרות שאינם מברכים. פמ"ג (א"א תחילת סימן תלב).

8. כה"ח (סתל"ב סק"ב).

פרק טז

עשרת הפתיתים

- א. לדעת הגרי"ש אלישיב¹ - בזמנינו צריך להניח פתיתים מעיקר הדין, ומי שלא הניח - לא יברך על בדיקתו².
- ב. לפי מה שכתב האר"י ז"ל שעל פי הסוד קיים ענין גדול בהנחת העשרה פתיתים - יתכן שצריך להניח פתיתים גם כשבודק לפני אור לי"ד³.

הכנת הפתיתים

- ג. הגרי"ש אלישיב נהג לפזר את עשרת הפתיתים כשכל אחד מהם בפני עצמו עטוף בנייר כסף⁴.

1. הערות (פסחים ח, ב); שבות יצחק (פסח פ"ו); קובץ תשובות (ח"ג סע"ג).
2. שהרי קודם הבדיקה כבר ניקו ושטפו את כל המקומות הגלויים, וחורים וסדקים - אינם מצויים בבתינו. מאידך, לדעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ה ס"ב) - מי שלא הניח פתיתים חייב לברך גם בזמנינו, שכן בזמנינו שכל הבית מבריק, אין חובת הבדיקה משום מציאת החמץ והוצאתו מן הבית, אלא ענינה של הבדיקה הוא לבחון אם אכן ניקו כראוי וכן אם לא הכניסו חמץ לאחר הנקיון, והבודק בדיקה זו קיים את המצוה גם אם בסופו של דבר אין חמץ.
3. הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סע"ג; אשרי האיש פסח פנ"ד ס"כ). וגם לטעם הח"י שע"י הטמנת העשרה פתיתים יתן אל לבו לבדוק היטב אולי ימצא עוד, דאם לא ימצא כלום יתייאש מן הבדיקה, וזה שייך גם ב"יג (שם).
4. הליכות והנהגות הגרי"ש אלישיב.

- ד. ראוי ונכון שכל פתית בפני עצמו יהיה פחות מכזית, כדי שאם לא ימצאנו - לא יכשל ב'בל יראה ובל ימצא'⁵.
- ה. יש להקפיד שכל עשרת הפתיתים יחד יהיו יותר מכזית, כדי לקיים מצות ביעור אליבא דכולי עלמא⁶.
- ו. לדעת הגר"מ שטרנבוך⁷ - צריך שפתית אחד יהיה בשיעור כזית, כי בפחות מכך יתכן שאין חובת ביעור ובדיקה⁸.

זמן הנחת הפתיתים

- ז. לכתחילה ראוי ונכון לפזר את הפתיתים מבעוד יום, שכן אם יניחם בלילה - נמצא שבזמן חלות הבדיקה הבית היה בדוק מחמץ ופטור מבדיקה⁹.

5. שע"ת (סתלי"ב סק"ז).

6. כיון שיש דעות שבפחות מכזית אין חובת ביעור, אי"כ לא יועיל מאומה לדעה החוששת שלא תהיה ברכתו לבטלה; ואף דהפתיתים מונחים בנפרד כשכל אחד עטוף בנייר, מ"מ הבית מצרפם לכזית לענין חובת ביעור. אורחות חיים (שם סק"ח) בשם מנחת פיתים; אורחות רבנו (פסח א"ה).

7. מאמר שבועי ויקרא תשפ"ג.

8. ראה שו"ע (סתמ"ב ס"ז) ומשנ"ב ושעה"צ (שם). לדעתו, אין לסמוך על כך שבצירוף כל הפתיתים יש שיעור כזית, שמאחר שכל אחד מהם כרוך בנייר - אינם ראויים להצטרף (שם).

9. וכשמניח את הפתיתים מתחייב חיוב בדיקה מחדש, והברכה שמברך - לא תחול למפרע על כל הבדיקה שבדק תוך שלושים (ראה ח"י סתלי"ג סקכ"ו שהמברך ליל הבדיקה על חדר אחד שהשאיר ללא בדיקה נחשב עובר לעשייתו למפרע).

ח. במקומות רבים נהוג, שבני הבית מניחים את עשרת הפתיתים דוקא סמוך לבדיקה, ולא ביום¹⁰.

המטמין

ט. לכתחילה ראוי ונכון שאדם אחר יצניע את עשרת הפתיתים, ולא הבודק עצמו, כדי שהבודק יחפש אותם¹¹.

י. יש לבקש ממחביא הפתיתים לסמן את מקומות המחבוא, כיון שלפעמים הבודק לא מוצא את כל הפתיתים והמחביא אינו זוכר היכן החביא¹².

מקום ההטמנה

יא. יש להניח את הפתיתים במקומות שדרך להכניס בהם חמץ במשך השנה, ששם קיימת חובת בדיקה¹³.

10. דברי הגאונים (תלב).

11. עמק הלכה (או"ח סקכ"ח); חק יעקב (סתל"ב סק"ג). וכשאין אדם אחר - יצניע הוא עצמו; ואע"פ שהוא יודע היכן הוא הטמין את הפתיתים - אין זה חסרון בברכתו. וידועים דברי הגרצ"פ פרנק, דעיקר המקור לדין זה ילפינן בגמ' (בתחילת פסחים) חיפוש מחיפוש ממה שחיפש מנשה בן יוסף בשקיהם של השבטים, והלא שם הוא עצמו הצניע את הגביע באמתחת בנימין, וא"כ הוא ידע את מקום הגביע מתחילה, ואעפ"כ קרי לה: 'חיפוש'.

12. הליכות מועד (פ"ו ס"ד).

13. ואם ישימו את הפתיתים במקומות שאין מכניסין בהם חמץ במשך

יב. ראוי ונכון להניח את הפתיתים במקום שקשה לנקות, כדי שעל ידי איסוף הפתיתים יזכור לבדוק את המקומות הללו¹⁴.

חיפוש הפתיתים

יג. מי שאינו בודק כראוי, וסומך על אסיפת עשרת הפתיתים - לא קיים מצות בדיקת חמץ וברכתו 'ברכה לבטלה'¹⁵.

יד. אם לא מוצאים אחד מהפתיתים, וברור שהניחוהו במקום כל שהוא, לדעת הגר"נ קרליץ - כל המקומות שעלול להמצא שם אותו פתית הריהם בחזקת אינם בדוקים וצריך לחזור ולבודקם¹⁶.

טו. לדעת האור לציון - מעיקר הדין אם חסר אחד מהפתיתים, אין צריך לחזור ולבדוק את כל החדרים, אלא אפשר לסמוך על ביטול החמץ, ומכל מקום ראוי ונכון לחפש שוב, ואם לא מצא אחר החיפוש הנוסף - אפשר לסמוך על הביטול¹⁷.

השנה, הרי אותם מקומות אינם טעונים כלל בדיקה ומה התועלת להניח בהם פתיתים. שו"ת אורלי"צ (ח"ג ע"ה).

14. שערי ימי הפסח (ע"מ).

15. ודלא כאותם המניחים פתיתי לחם משום שחוששים שמא לא ימצאו כלום ותהא ברכתם לבטלה, אלא, אדרבה, מי שאינו בודק כראוי, אלא סומך רק על פיזור הפתיתים וקיבוצם - הוא זה שנכשל בברכה לבטלה. קיצשו"ע (סקי"א ס"ח); חוט שני (פסח ע"ב).

16. חוט שני (פסח ע"ב).

17. שו"ת אורלי"צ (ח"ג פ"ז ס"ז).

שריפת הפתיתים

טז. לכתחילה ראוי ונכון להוציא את עשרת הפתיתים מתוך נייר הכסף, להכניסם לשקית ניילון ולהשליכם לאש, משום שנייר הכסף מונע מהאש לשרוף את החמץ¹⁸.

18. שהרי כדי לצאת ידי חובת שריפת חמץ צריך שהחמץ ייעשה פחמים, כמבואר במשנ"ב (סתמ"ה סק"א).

פרק יז

זמן הבדיקה

- א. זמן בדיקת חמץ הוא בתחילת הלילה¹, ויש לעשות כל מאמץ להיות בבית לפני זמן הבדיקה, כדי שיוכל לבדוק בהגיע הזמן².
- ב. יש להזהר שלא לערוך קניות מחצי שעה הסמוכה לצאת הכוכבים עד לאחר בדיקת חמץ³.
- ג. בעלי חנויות וסוחרים - צריכים לסגור את עסקיהם ולבדוק מיד בתחילת זמן הבדיקה, או למנות שליח שיבדוק במקומם⁴.
- ד. אין לישון לפני בדיקת חמץ⁵.

1. בשונה מזמן קריאת שמע ותפילה שהוא כל הלילה, או על כל פנים עד חצות; ואע"פ שמצוה מן המובחר להתפלל ולקרוא ק"ש בתחילת הלילה, מ"מ מי שאמרם בהמשך הלילה לא עבר על תקנת חכמים, משא"כ בדיקת חמץ זמנה הוא בתחילת הלילה, ואם לא בדק בתחילת הלילה עבר על תקנת חכמים. ראה עוד להלן.
2. ראה להלן.
3. מאורות ההלכה (פסח עמ' 9) ע"פ המשנ"ב (סתל"א סק"ה).
4. הגר"צ אבא שאול (אורלי"צ פ"ז אות ב).
5. ארחות חיים (רס"י תל"א). מי שמאוד עייף וחושש שמא לא יוכל לבדוק היטב מרוב עייפות - מותר לו לישון שינת עראי בתחילת הלילה ובתנאי

ה. כל זמן שלא ביטל, בדיקת חמץ הינה מן התורה, ולכן אם התחיל ללמוד בזמן האיסור, חייב להפסיק כדי לבדוק⁶.

ו. משיגיע זמן הבדיקה - אין לעשות מאומה לפני הבדיקה, לא מלאכה, לא אכילה ולא לימוד, ואם התחיל - פוסק⁷.

ז. בהגיע זמן בדיקת חמץ - ראוי ונכון שלא לטעום מאומה⁸.

בדיקה בזמן

ח. בהגיע זמן הבדיקה - אין לשהות ולא להתעסק בשום דבר, אלא לקיים מיד את מצות הבדיקה⁹.

ט. מי שדוחה את הבדיקה ואינו בודק מיד בתחילת הלילה - נקרא 'עובר על תקנת חכמים'¹⁰.

שיזהיר את ב"ב שיעירוהו מיד אח"כ. שער המועדים (פסח עס"ו). וכל אחד מכיר את עצמו אם הוא עלול לישון מעט או הרבה, וכן כשמעירים אותו האם הוא קם מיד או שקשה להעיר אותו, וכן מה מידת עייפותו, כי אם הוא עייף מאוד והולך לישון - הוא יכול לשקוע בשינה עמוקה, והחכם עיניו בראשו.

6. משנ"ב (סימן תלא ס"ק י).

7. שו"ע (סתלי"א ס"ב) ומשנ"ב (שם סק"י).

8. משנ"ב (סתלי"א סק"ו).

9. (שם).

10. כן דעת הט"ז (סתלי"א סק"א וסק"ד), הפרי"ח, שו"ע הרב והגר"א, שזמן בדיקת חמץ הוא מיד בתחילת הלילה, ולא משום דחיישינן שמא ישכח,

י. בהגיע הזמן יש להתחיל מיד בבדיקה, וזאת גם אם עדיין בני הבית לא סיימו לנקות, או שלא הספיקו להניח את עשרת הפתיתים¹¹.

יא. אם בני הבית עדיין לא סיימו לנקות או לסדר - בעל הבית יתחיל לבדוק, ובני הבית ימשיכו בעבודתם תוך כדי בדיקה, או שימשיכו לאחר הבדיקה¹².

יב. לדעת הגר"נ קרליץ¹³ - עדיף למנות שליח שיבדוק עבורו בתחילת הלילה, משיבדוק הוא עצמו מאוחר יותר¹⁴.

ומי שמאחר את הזמן שהוא מיד בתחילת הלילה - נקרא 'עובר על תקנת חכמים'. אולם, לדעת הטור, המג"א והמקו"ח, זמן הבדיקה הוא כל הלילה, כקריאת שמע, אלא משום החשש שמא ישכח ולא יבדוק אסרו לעשות את כל הדברים העלולים לגרום למשיכת זמן ושכחה, וכמו שאסרו בקי"ש. פס"ת (סתל"א א"ז). והנפק"מ ביניהם: אם הגיע זמן בדיקת חמץ, לדעה ראשונה - אין להקל לשהות אפילו לצורך אכילת פירות, ולשיטה השניה - מותר. נפק"מ נוספת: לדעה ראשונה - לא מהני שימנה שומר שיזכיר לו לבדוק חמץ כדי שעי"ז יוכל לאכול, ולדעה השניה - יוכל למנות שומר, וכמו שמצינו בקי"ש (שם).

11. שם.

12. שלמי מועד (פרק סח): 'מי שהגיע מבית הכנסת בליל י"ד ועדיין לא סיימו בני הבית לנקות ולכבד את הבית, הורה רבינו, שאף על פי כן יתחיל בבדיקת חמץ תיכף ומיד אחר תפילת ערבית, ובי"ב יסיימו בינתיים לכבד את הבית, ולא ימתין עד שיגמרו'.

13. חוט שני (פסח פ"ב סק"ו).

14. וכן משמע מדברי המשנ"ב (סתל"א סק"ח).

יג. הנוהגים כשיטת רבנו תם לגבי זמן השקיעה רק לחומרא
- יבדקו חמץ בזמן צאת הכוכבים כשיטת הגאונים¹⁵.

הנוהגים כדעת רבנו תם הן לחומרא והן לקולא - יבדקו
בזמן צאת הכוכבים לרבנו תם¹⁶.

15. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ה ס"י). ראה מועדים וזמנים (ח"ד
סימן רפו) שאף הגר"י סולוביצ'יק לא נהג כר"ת בדבר זה.

16. הגרש"ז אויערבאך (שם).

פרק יט

ברכת הבדיקה

- א. לפני הברכה ידליק את הנר במקום הבדיקה, כדי שמיד יוכל להתחיל לבדוק¹.
- ב. יש לשים לב לומר בנוסח הברכה: 'על ביעור חמץ', ולא: 'על בדיקת חמץ', שכן ב'פרי מגדים' מבואר שלא יצא ידי חובת הברכה².
- ג. לכתחילה ראוי ונכון לברך 'שהחיינו' על פרי חדש או על בגד חדש ולכוון גם על מצות בדיקת חמץ³.
- ד. לכתחילה ראוי ונכון שלא לדבר מאומה שלא מעניין הבדיקה עד לסיום הבדיקה⁴.

1. שו"ת עמק התשובה (ח"א סס"ג).

2. ראה להלן.

3. בהגהות מיימוניות (הלי חוי"מ פ"ג א"ה) כתב בשם רבי שמואל בן חפני גאון דמברכים שהחיינו בבדיקת חמץ. וכ"כ רבנו ירוחם (נתיב ה ח"א) בשם הראב"ד ובעל העיטור. מאידך, דעת הרא"ש (כלל כה) שאין לברך שהחיינו. וכ"כ שו"ת הרשב"א (ח"א סרכ"ג) והריטב"א (פסחים ז, ב) בשם הרא"ה ורבנו מנוח (חוי"מ פ"ג ה"ו); וכדי לצאת ידי"ח כל הדעות ראוי לברך על פרי חדש או על בגד חדש. בא"ח (פרי צו א"ה), כה"ח (סתליב סקי"ט) ואורלי"צ (פ"ז א"ד).

4. שערי ימי הפסח (עליון).

ה. גם עוזריו של הבודק המסייעים לו בבדיקתו - לא ידברו אפילו לצורך הבדיקה לפחות עד לאחר שיתחילו לבדוק.⁵

לאחר הברכה

ו. יתחיל לבדוק באותו חדר שבירך בו, מפני ששינוי מקום מחדר לחדר נחשב להפסק לדעת פוסקים רבים.⁶

ז. גם בני הבית צריכים מיד לבדוק במקומות הסמוכים ביותר למקום שבו שמעו את הברכה.⁷

ח. לדעת הגראי"ל שטיינמן⁸, מי שלאחר הברכה בדק במקום שאין מכניסים בו חמץ ואחר כך הפסיק בדיבור - נחשב להפסק וצריך לחזור ולברך.⁹

5. שולחן שלמה (שם ס"ד).

6. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות ער"פ).

7. ראה שועה"ר (סתלי"ב ס"ח).

8. הו"ד בנתיבות ההלכה (פסח עמ' 258).

9. משום שבדיקה במקום שאין מכניסים בו חמץ לאו שמה בדיקה. ולא דמי לגביל לתורא' דלא הוי הפסק, כיון שזה דבר שצריך לעשות, משא"כ מקום שאין מכניסים בו חמץ - אין צריך בדיקה כלל. ומטעם זה בזמנינו שמנקים את הבית מתחילה היטב היטב, דומה למקום שאין מכניסים בו חמץ, וצ"ע האידך מברכים, ולכן - לדעתו - יש להקפיד להחביא מתוך הפתיתים חתיכה אחת שיש בה כזית, כדי שתחול עליה חובת בדיקה, ומה שמכניסים לכלי לאחר שמצאם - אינו מועיל, שכן עכשוו כבר אין דין בדיקה אחרי שהם כבר בידו. הגרמ"י שניידר בשם הגראי"ל שטיינמן (שם).

ט. בני בית שלא שמעו את ברכת אביהם - לכתחילה ראוי ונכון שלא יעזרו לו בבדיקת חמץ¹⁰.

10. משום שקיימת מחלוקת האם בני הבית שהגיעו מאוחר יותר צריכים לברך על הבדיקה, כמבואר במשנ"ב (סת"ב סק"א) ובשעה"צ (שם ס"ק ח-ט), ולפי השיטות שצריך לברך - אם הם לא יברכו הרי שהם מקיימים מצוה ללא ברכה; ואע"ג שברכות לא מעכבות, לכתחילה אין לקיים מצוה ללא ברכה. ראה משנ"ב (שם), שו"ת רב פעלים (ח"א ס"ח) והליכות מועד (פ"ו ס"ג). ומ"מ אם בעל הבית התחיל לבדוק וקשה לו לסיים, יכול הוא לבקש מאחר שיסיים את הבדיקה, ואותו אחר אינו מברך, מפני שכל הבדיקה מצוה אחת היא וכבר בירך בעל הבית עליה (שם).

פרק כ

בדיקת חמץ

- א. כה כתב ה'תרומת הדשן'¹: 'אין לזלזל במצוה זו, דאחמור בה רבנן טובא, וצריך לבדוק בדיקה גמורה בחורין ובסדקינ'².
- ב. אלו שבודקים את החמץ בהעברה בעלמא (רק כדי למצוא את עשרת הפתיתים) - קרוב לוודאי שהם נכשלים בברכה לבטלה ומבטלים את מצות הבדיקה³.
- ג. בכלל בדיקת חמץ - לברר על מוצרי המזון הנמצאים בבית האם אין בהם חשש חמץ⁴, והאם חותמת הכשרות המוטבעת עליהם כוללת כשרות גם לפסח⁵.

1. סימן קלג.

2. בסדר היום מובא: 'ולא יאמר אדם הרי הנשים וב"ב כיבדו כל יום י"ג ולא נשאר מקום שלא פינו, מה צורך לבדיקה זו, כי לא אמצא דבר, אפי"ה לא יסמוך עי"ז, כי אע"פ שאמת כן הוא, המצוה מוטלת עליו בלילה הזה, והיא מצוה... לבדוק גם לכתחילה כאילו לא נעשה דבר'.

3. חיד"א (הו"ד באורל"צ פ"ז אט"ו); דרך פיקודיך (מצוה ט); ליקוטי מהרי"ח (סדר בדיקת חמץ).

4. אורל"צ (פ"ז א"ו).

5. ומאוד יש לשים לב לכך, כי הרבה מכשולים קרו מחוסר תשומת לב בקריאת הכיתובים שסביב חותמת הכשרות.

ד. לכתחילה ראוי ונכון שלא לשוחח בדברים אחרים⁶ ושלא לשמוע מוזיקה⁷ במהלך הבדיקה, כדי שישים לב לבדוק כראוי בכל המקומות⁸.

ה. במהלך הבדיקה אין לדבר אפילו דברי תורה, כדי שיהיה מרוכז בבדיקה⁹.

ו. בדיקת חמץ שנעשית מתוך שמחה ושלוה - מחזקת בלב הילדים את החינוך ליראת שמים ולקיום מצוות כדת וכהלכה¹⁰.

מנהגים שונים

ז. יש נוהגים לקחת עמם בעת הבדיקה נוצה ומטלית כדי לנקות במידת הצורך בחורים ובסדקים¹¹.

יש שנושאים עמם כלי להניח בו את החמץ שימצאו¹².

ויש שנוטלים עמם גם כף של עץ, שאותה ישרפו ביחד עם החמץ¹³.

6. שוי"ע (סתלי"ב ס"כ).

7. אורלי"צ (פ"ז א"ה).

8. שם.

9. כה"ח (סתלי"ב סק"כ).

10. וזה סוד החינוך בכל דבר וענין.

11. משנ"ב (תלג, ו).

12. סדר היום

13. חק לישראל.

ח. יש שנוהגים להוליך עמם סכין ומלח. סכין - כדי לחטט בחורים ובסדקים. מלח - מפני שהשטן מקנא מאוד במצוה זו, והמלח דוחהו¹⁴.

ט. יש נוהגים לקחת עמם קערה עם חתיכת לחם, סכין לחיטוט בחורים ובסדקים ומעט מלח לסגולה¹⁵.

שליח לבדיקה

י. מצוה בו יותר מבשלוחו, ואם אינו יכול לבדוק בעצמו - עדיף שישלם לבדוק עבור הבדיקה, שבזה נחשב כ'פועל' ולא רק כ'שליח'¹⁶.

יא. אדם שאינו שומר תורה ומצוות - אינו נאמן על הבדיקה¹⁷.

יב. לכתחילה ראוי ונכון שכל ענייני הפסח לא ייעשו על ידי גויים¹⁸.

14. טעם נוסף: מלח הוא סימן לשימור וקיום, שנזכה לקיים מצוה זו שנים רבות. בא"ח (ש"א צו א"ו).

15. 'לדחות המשטינים והמקטרגים וכדי שנזכה לשנים רבות לבדוק בכל שנה ושנה'. בא"ח (ש"א צו, ו); פסח בציון (עמ' 37).

16. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות ערפ"א).

17. רבנו מנחם (הלי' חו"מ פ"ב הי"ז).

18. ספר תניא. הו"ד במשנ"ב (סתס"ז סקפ"ח).

פרק כא

ביטול חמץ; 'כל חמירא'

א. מי שאומר את נוסח ביטול חמץ בארמית, ואינו מבין את ענין הביטול, וחושב שאומר איזו תחינה - לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד¹.

ב. גם מי שאומר את נוסח 'כל חמירא' בלשון שמבין, מכל מקום טוב שיאמר פעם אחת גם בלשון ארמית, כי יש כוונות וסודות בנוסח זה².

ג. יש מוסיפים שהביטול הוא לכל חמצו, ואפילו למה שמכר - אם לא חלה המכירה³.

ד. ראוי שכל בני הבית יאמרו 'כל חמירא', כולל בנים ובנות הסמוכים על שולחן אביהם שאין להם רשות משלהם, וגם מי שמתגורר בבית אחרים ואין לו רשות בפני עצמו⁴.

ה. טעה והשהה חמץ ברשותו עד אחר הפסח בחושבו שאינו חמץ - יתכן שלא חל עליו הביטול שעשה קודם הפסח⁵.

1. משנ"ב (סתל"ד סק"ט).

2. כה"ח (סתל"ד סק"ח) בשם החיד"א. וכ"מ בבן איש חי ובמשמרת שלום.

3. הגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי פרשת ויקרא תשפ"ג).

4. שם.

5. הליכות שלמה (פסח עז"ו).

שליח לביטול

- ו. הרוצה להימלט מכל ספק ומחלוקת - לא ימנה שליח שיבטל לו את החמץ, אלא יבטל הוא בעצמו את חמצו⁶.
- ז. שליח שמבטל - יאמר: 'כל חמירא דאיכא ברשותו של פלוני בן פלוני ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא'⁷.
- ח. אין אדם יכול לבטל את חמצו של חבירו מבלי שמינהו שליח על הביטול, ואף אם מינהו שליח על הבדיקה⁸.

6. שכן לדעת הבי"ח (סתלי"ד ס"יז) והמג"א (שם סק"ט) - שליח לא יכול לבטל את חמצו של בעל הבית, כיון שביטול מטעם הפקר, ואין אדם יכול להפקיר את חפציו ע"י שליח.

7. שם.

8. למרות שהביטול זכות הוא לו. אמנם אשתו יכולה לבטל, דנחשב כנתן לה רשות. שו"ע (סתלי"ד ס"יד) ומשנ"ב (סי"ק יד-טו).

פרק כב

בדיקת חמץ מוקדמת

- א. בשעת הצורך ניתן לבדוק חלקים מהבית לפני אור לארבעה עשר, אך לכתחילה ראוי ונכון שלא לעשות זאת ללא צורך מיוחד¹.
- ב. לכתחילה ראוי ונכון להשאיר לפחות מקום אחד בבית שלא לנקותו היטב - כדי לקיים בו מצות בדיקת חמץ בהידור².
- ג. כל מה שמועילה בדיקה לפני 'אור לארבעה עשר' זה רק אם יכול להיזהר שלא יכניסו לשם שום חמץ³. אולם, אין להסתמך בסתמא שלא יכניסו לשם חמץ, כי בקלות בני הבית עלולים לשכוח מתוך ההרגל ולהכניס חמץ למקומו הרגיל⁴.
- ד. חדר שניקוהו ובדקוהו קודם הפסח, אם לאחר מכן הכניסו לתוכו חמץ - התבטלה הבדיקה⁵.

1. כדי שלא לשנות מתקנת חז"ל. שערי ימי הפסח (על"ז).

2. ילקוט הליכות (פסח ערע"ח).

3. כגון שנועל את החדר או את הארון שבדק.

4. שכן 'מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתא'. שערי ימי הפסח (על"ח).

5. ראה שעה"צ (סתלי"ד סק"ד).

מי שלא יהיה בביתו בפסח

ה. מי שלא יהיה בביתו בימי הפסח - אין די שיבטל את החמץ, אלא צריך לבדוק קודם שייצא מן הבית.⁶

ו. הנוסע למשך כל ימי החג וקשה לו לנקות היטב את כל הבית - ראוי ונכון שלא ישכיר את כל הבית לגוי, אלא יניח לפחות חדר אחד כדי שיוכל לקיים מצות בדיקת חמץ בליל בדיקת חמץ, בברכה, כדין.⁷

ז. יש לזכור, כי בבדיקת חמץ - מקיימים מצוה, ואילו במכירת החמץ ובהשכרת הבית לגוי - אין מקיימים מצוה, אלא שנפטרים על ידי זה ממצות הבדיקה, ולכן גם מי שלא נמצא בביתו בפסח - יעשה כל מאמץ לקיים את מצות הבדיקה ולברך עליה, ולא להפטר ממנה.⁸

6. שו"ע (סתל"ו ס"א). וראה משנ"ב (שם סק"ג). וביאר החזו"א (או"ח סקכ"ד דף ב, א), שדין זה נכון גם לפי הטעם שתקנת הבדיקה היא משום החשש שמא יבוא לאוכלו, שאף בזה חששו שמא יחזור לביתו בפסח ויאכלנו.

7. המשכיר את כל הבית לגוי - פרט לברכה - מפסיד גם את מצות בדיקת חמץ שלא תסולא בפז. שערי ימי הפסח (עני"ז).

8. וכבר אמרו חז"ל (ברכות לה, ב): 'בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים; דורות הראשונים - היו מכניסים פירותיהם דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר; דורות האחרונים - מכניסים פירותיהם דרך גנות, דרך חצרות ודרך קרפיות כדי לפטרן מן המעשר'. הרי שאין ראוי להתחמק מקיום מצוה למרות הממון והטרחה שכרוכים בקיום המצוה, אלא אדרבא - ירוץ אחר המצוות כדי לקיימם.

נשוי המתארח בבית הוריו

ח. המתארח עם משפחתו בבית הוריו לקראת החג, ונתנו לו חדר לדור בו, יש לו לבודקו אור לארבעה עשר בברכה⁹.

השוהה בליל י"ד בבית מלון

ט. השוהה בבית מלון אור לארבעה עשר - חייב בכדיקת חמץ אפילו אם הוא עוזב את המלון למחרת בבוקר, ביום י"ד¹⁰.

איסור כניסה למקום שלא נבדק

י. אסור להכנס ולשהות בבית או בחנות שלא נבדקו מחמץ כהלכה, ואף אם ניקו אותם היטב וביטלו את החמץ שבהם לפני פסח¹¹.

9. ואף בלא קבלת קנין על חדר זה - חייב בבדיקתו, הואיל ומיוחד הוא לו. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח עקיי"ח).

10. ואע"פ שבזמן האיסור לא יהיה המקום ברשותו, כל ששוהה שם בלילה חייב בבדיקה כדין שוכר. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח עקיי"ח).

11. דחיישינן שמא ימצא שם חמץ ויבוא לאוכלו. שו"ע (סתלי"ה ס"א), משני"ב (שם סק"ג) ושעה"צ (שם סק"ג).

פרק כג

מכירת חמץ

א. מי שעושה 'מכירת חמץ' צריך להבין את משמעות המכירה, מהותה ועניינה, וצריך לגמור בלבו שהוא מעוניין במכירה.

חתימת מוכר החמץ על שטר המכירה מהווה הרשאה שהוא ממנה ומרשה את הרב להיות כשלוחו למכור את חמצו לנכרי.

בעת כתיבת השטר יש לרשום במפורש את שמו המלא וכתובת ביתו.

לכתחילה יש לפרט את כל סוגי החמץ ומקומם המדוייק בביתו. בנוסף, מוכרים כל חשש חמץ בכל מקום שהוא¹.

ב. לפני שאדם עושה 'מכירת חמץ' עליו לגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת במכירה גמורה ומוחלטת, כדרך הסוחרים ממש, ולא כהמון העם שעושה זאת כ'מצות אנשים מלומדה'².

ג. לכתחילה ראוי ונכון שלא לסדר את מכירת החמץ ברגע

1. ראה להלן.

2. קיצשו"ע (סקי"ד ס"א).

האחרון³, ומאידך - גם אין להקדים את המכירה זמן רב לפני פסח⁴, אלא יש לבצעה ימים ספורים לפני פסח⁵.

ד. קיימת עדיפות שבעל החמץ יגש בעצמו לרב לכתוב ולחתום על שטר ההרשאה, ולא ימנה שליח⁶.

ה. במכירת החמץ לא מקיימים מצות 'תשביתו', וצריך להשאיר לכל הפחות כזית חמץ כדי לקיים בו מצות 'תשביתו' כתיקונה⁷.

ו. לכתחילה ראוי ונכון שלא לקנות דברי חמץ לאחר מכירת החמץ⁸.

3. שמא ישכח ללכת לרב, או שמא יטרד ולא יספיק להגיע בזמן, או שמא לא ימצא את הרב וכל כיוצ"ב.

4. שכן מעיקר הדין אי אפשר למנות את הרב כשליח רק על חמץ שנמצא אצלו בזמן מינוי השליחות, כי חמץ שיקנה אח"כ הוא דבר שלא בא לעולם (שהרי לא היה ברשותו בעת מינוי השליחות) ואינו יכול למנות שליח למוכרו. הן אמת שיש פוסקים שמקילים בזה, וסוברים שבחתימה על שטר מינוי השליחות המוכר מגלה בדעתו שהוא מסכים שהרב ימכור לגוי את החמץ שיקנה עד פסח, אך אין זה אליבא דכו"ע.

5. שכן בימים האחרונים שלפני פסח - לא מצוי שאדם קונה חמץ שיצטרך למוכרו, כי הלחם שקונה - אוכלו, ומה שנשאר ממנו - שורפו, ודברים אחרים שקונים - אינם חמץ גמור.

6. כי יש בדבר הרבה מגרעות, כמבואר בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סכ"ב אי"א). וכן עלולים להיות טעויות חמורות, כמבואר בשערי ימי הפסח (עס"א).

7. ראה משנ"ב (סתמ"ח סק"ב).

8. כי יש אומרים שמה שקונה אחר השליחות שעשה אינו נכלל במכירה

ז. מכר חמץ שבמקפיא והתקלקל המקפיא - לכתחילה אין להזמין בעל מלאכה שיתקן את המקפיא, דמיחזי כהערמה על מכירת החמץ⁹.

מכירת י"ג

ח. פוסקים רבים סבורים, כי יש לבדוק גם את המקומות שבדעתו למכור לנכרי ביום י"ד עם החמץ שבהם, כיון שבזמן הבדיקה עדיין מקומות אלו לא נמכרו לנכרי והם ברשות הישראל¹⁰.

כדי להמנע מבדיקה זו - יש למכור בי"ג ניסן את המקומות שאינו רוצה לבדוק, שבאופן זה, בזמן הבדיקה בליל י"ד בניסן - מקומות אלו כבר אינם ברשותו¹¹.

שתחול בי"ד, דהוי דבר שלא בא לעולם, כמבואר בשד"ח (מערכת חו"מ ס"ט א"כ).

9. שמתייחס לחמץ כאילו הוא שלו. עבר והזמין בעל מלאכה - לא אמרינן דמיחזי טפי כהערמה שמגלה בדעתו בזה כאילו בא לבטל את המכירה ולאסור החמץ בדיעבד, אלא אמרינן שחשב שמותר לדאוג על החמץ של הגוי. הגרי"ש אלישיב (אשרי האישי פסח עש"מ).

10. ראה משנ"ב (סת"ו ס"ק לב). מאידך, יש סוברים שאין צריך לבדוק חמץ במקומות אלו, לפי שבמכירתו ביום י"ד לנכרי מקיים מצות תשבתו וביעור, וכשם שאינו מבער בליל י"ד את כל החמץ אלא משייר לאכילתו, כמו"כ כשבדוק ביתו משייר חדרים אלו למוכרם מחר לנכרי.

11. בכה"ח (שם ס"ק נג) הביא את מחלוקת הפוסקים, ודעתו נוטה להקל בזה, ומסיק שמ"מ היותר טוב למכור ביום י"ג כדי לצאת י"ד לכל הדעות. וראה עוד להלן.

ט. 'מכירת י"ג' מטרתה למכור (בחו"ל) או להשכיר (בא"י)¹² כבר בי"ג ניסן את המקומות שמתכוננים למכור או להשכיר לגוי עם החמץ, וגם את המקומות שרוצים לפוטרם מבדיקת חמץ, כדי שבלייל י"ד הם יהיו פטורים מבדיקת חמץ לכולי עלמא. אולם, את החמץ עצמו מוכרים בבוקרו של ערב פסח, לפני סוף זמן שריפת חמץ¹³.

י. העושה 'מכירת י"ג' צריך להבין בדיוק מה הוא עושה. הוא לא מוכר את החמץ בי"ג, אלא הוא מוכר או משכיר את המקומות שבהם נמצא החמץ וכן מקומות אחרים שהוא רוצה להיפטר מבדיקתם לכולי עלמא¹⁴.

12. שהרי בא"י אסור למכור קרקע לגוי משום 'לא תחנם' - לא תתן להם חניה בקרקע.

13. מכירת החמץ לגוי מתקיימת בערב פסח בבוקר, לפני סוף זמן שריפת חמץ, שכן עד אז רוצים ליהנות מהחמץ. בליל בדיקת חמץ (לילה לפני המכירה) החמץ והמקומות בהם נמצא החמץ - הם עדיין ברשות הישראל. ונחלקו הפוסקים: האם צריך לבדוק בליל י"ד את אותם מקומות שבדעתו למכור או להשכיר לגוי למחרת בע"פ. לדעת המקו"ח, החיי"א (כלל קיט הי"ח) וקיצשו"ע (סקי"א הי"ו) - צריך לבדוקם מאחר ועדיין הם לא נמכרו לגוי והם ברשות הישראל; מאידך, לדעת החת"ס (שו"ת סק"א), הבנין עולם (שו"ת ס"כ) והא"א (הו"ד במשנ"ב סת"יו סק"ב) - אין צריך לבדוקם (דלא גרע מחמץ שמוצא בבדיקה או שמשייר למאכלו למחר שאינו מחוייב לבערם). והכריע המשנ"ב (שם), שאף שאין למחות ביד המקילים, מ"מ המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפי.

14. מי שלא מבין בדיוק מה זה 'מכירת י"ג', והוא חושב בטעות שאז מוכרים את החמץ, הוא יכול להכשל בב"י וב"י (כי מה שנשאר מאכילתו בע"פ בבוקר לא נמכר לגוי) ואיסורים נוספים הנובעים מאי הבנה וחסרון

יא. גם מי שאינו מקפיד על 'מכירת י"ג' - מכל מקום ראוי שילך לרב למכור את חמצו לפני זמן 'בדיקת חמץ'¹⁵.

שטר מכירה

יב. בשטר מכירת החמץ יש למלא את כל הפרטים בכתב ברור וקריא. מי המוכר, מקום מגוריו המדוייק ומה הוא מוכר. אין לעשות מחיקות ותיקונים בשטר ההרשאה. היו כאלו - יש לכתוב שטר חדש, או לחתום ליד התיקון, כנהוג בצ'קים. נשארו רווחים - יש למלאם בפס; אחרת - השטר נקרא: 'שטר שאפשר לזייפו' שהוא פסול¹⁶.

יג. לכתחילה ראוי ונכון לפרט בשטר המכירה את כל סוגי החמץ שמוכר, כל מין ומין מהחמץ שיש בביתו, ולא להסתפק במה שכתוב 'כל דבר שיש בו חשש חמץ'¹⁷.

ידיעה המביאים לידי טעויות; וכל זאת באת להם משום רצונם להחמיר חומרות שאינן מובנת להם, ויצא שכרם בהפסדם. שערי ימי הפסח (עני"ז).

15. הגרש"א שטרן (מכירת חמץ כהלכתו ע"כ). אמנם בהליכות שלמה (עקל"ה) מובא שהגרש"ז אויערבאך נהג למכור את חמצו לאחר בדיקת חמץ.

16. ראה חו"מ סימן מה סעיף ו וסימן מו סעיף לב.

17. שזה נחשב כמוכר דבר שאין מינו ידוע. ביה"ל (סתמ"ח ס"ג ד"ה בדבר מועט). וראה באג"מ (או"ח ח"א סק"ט) שבשטר ההרשאה שכותבים לרב לא חייבים לפרט את כל סוגי החמץ, ומספיק שהרב מפרט לנכרי את כל סוגי החמץ שנמכרו על ידו; אמנם בהרבה מקומות נהגו שגם בשטר ההרשאה לרב מפרטים את כל סוגי החמץ.

יש שמוסיפים לפרט את הכמויות של מוצרי החמץ¹⁸.

יד. בשטר ההרשאה יש לכתוב את התאריך של יום החתימה, כדי שלא יפסל מדין 'שטר מוקדם'¹⁹.

טו. בעל ה'קהילות יעקב' היה מקפיד שבשטר ההרשאה תהיה כתובה במפורש לשון 'שליחות', ולא הסתפק בלשונות 'שטר הרשאה', 'כח ורשות' וכל כיוצא בזה²⁰.

טז. יש למלא את כל המקומות הריקים בשטר ההרשאה, כדי שלא יוכלו לכתוב דברים נוספים על השטר ולא יהיה מוכח מתוך השטר מה המוכר מכר ומה נתווסף לאחר מכן²¹.

יז. מי שכותב בשטר המכירה 'כל מקום שכתוב עליו מכור' או 'כל המקומות המסומנים בסימן ...', צריך לשים לב שבעת שהרב משכיר לנכרי יהיו כל המקומות כבר מסומנים, ולא מועיל מה שיסמן לאחר מכן²².

יח. אין לכתוב בשטר מכירת החמץ שמוכר או משכיר את המקומות שיסומנו, משום שלפעמים שוכחים לסמן את כל המקומות בזמן, ונמצא שהמקומות שנשכחו אינם מכורים.

18. ביה"ל (שס).

19. שו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סכ"ב ס"ק כג).

20. ראה להלן.

21. שו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סכ"ב סק"כ).

22. נר ציון (פסח עקמ"ה).

אלא יסמן את המקומות לפני ההליכה לרב לצורך מכירת החמץ.²³

י. ה'חזון איש' כתב בסדר 'מכירת חמץ' שלו שמוכר את החמץ הבלוע בכלים.²⁴

הרב

ז. לכתחילה ראוי ונכון לבצע 'מכירת חמץ' בבית דין ולא אצל רב, שכן בכח בית הדין לפעול גם מדין זכיה.²⁵

ח. הגרי"י קניבסקי נהג לעשות קנין על מינוי השליחות כדי לחזק את הדבר.²⁶

ט. בעת מינוי השליחות ל'מכירת חמץ' מקובל לתת לרב סכום כסף, וכן ראוי לעשות.²⁷

23. או שיפרט בשטר את כל המקומות שרוצה למוכרם. שערי ימי הפסח (עני"ז).

24. כתב הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עני"ג) שאע"פ שדעת החזו"א שמדינא אין צריך למכור את הבלוע, מ"מ הידר לעשות זאת, כדי שלא ישאר ברשותו אפילו משהו שבמשהו של חמץ. והוסיף, שאמנם לא שייך למכור בליעה שאין בה ממשות אלא טעם בלבד, מפני שאין בה ממש, אך בכלי שבלועה בו ממשות של אוכל (שאפשר להוציאה מהכלי ע"י בישול), נחשבת הבליעה כדבר ממשי, ושייך למוכרה.

25. כמבואר בנקודות הכסף (יו"ד סי' שה).

26. כמבואר ברמב"ם (פ"ה מהלי מכירה הלי יא-יג). חוט שני (פסח ערנ"א).

27. הגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סרי"ח); שערי ימי הפסח (עס"א).

כג. תשלום לרב עבור 'מכירת חמץ' יש לו יסוד בהלכה²⁸.

כד. אין למכור חמץ לשני רבנים, מכיון שהם ימכרו בערב פסח לשני נכרים, ואין יודעים איזה נכרי קנה ראשון, ואין אחד מהם יכול ליטול את החמץ, ובדינא דמלכותא לא יכירו במכירה שאינה יכולה להתממש²⁹.

סגירת המקומות המכורים

כה. לדעת הגר"מ פיינשטיין³⁰ והגרש"ז אויערבאך³¹ - סגירת הדלת על ידי דבק מועילה כמו 'הצנעת מפתח', מפני שגם על ידי כך יבוא לזכור שאסור לפותחה בפסח.

28. שכן בדאורייתא אין סומכים על 'חזקה שליח עושה שליחותו', ויש פוסקים שסוברים שמכירת חמץ מהני לדאורייתא, כי אינו מתכוין לבטל את החמץ שמכר (כמבואר בסידור הגר"ז), לכן משלמים לו שיחשב כפועל, ואז אפשר לסמוך עליו, כמבואר בשו"ת אחיעזר (ח"ג סע"ג). או משום דחיישינן דחתימות השליח לא מהני אפילו בעדים להקנות קרקע של המשלח, ואם לוקח שכר הוי כפועל דידו כיד בעה"ב; או משום דהשטר צריך להיות של המשלח וע"י התשלום קונה הנייר שיהיה שלו. הגש"פ עם פסקים מהגר"ש אויערבאך (עמ' 22 הערה 11).

29. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ערע"ח). מאידך, יש סוברים כי מעיקר הדין אפשר לחתום על שטר הרשאה אצל כמה רבנים ולמנותם שלוחים למכור את חמצו, והרב שימכור ראשון - הוא זה שמכירתו תתפוס, אולם אין ראוי לנהוג כן, אא"כ יש הכרח - כי זה מראה זלזול במכירת החמץ שאינה רצינית, כי במילי דעלמא אין דרכו של אדם למכור את אותו חפץ לכמה אנשים. שערי ימי הפסח (עס"ב).

30. הלכות פסח (פ"ג הע' קעו).

31. הליכות שלמה (פסח פ"ו דבר הלכה אי"ב).

כניסה למקומות המכורים

כו. יש מקפידים שלא לפתוח בשום אופן את המחסנים והארונות שנמכרו לגוי, ואפילו לשם לקיחת דבר שלא נמכר.³² לדעתם, מי שלא מקפיד בכך הופך את המכירה ללעג.³³

בנין משותף

כז. המתגורר בבנין משותף, והשכנים אינם מעוניינים למכור את השטחים המשותפים, יפקיר את חלקו לפני זמן איסור חמץ.³⁴

מניות

כח. מי שיש לו מניות בחברה שיש לה חמץ - יזכיר אותם בשטר מכירת חמץ.³⁵

32. שיבת ציון (סימן י), תשובת הנודע ביהודה, שאין להכנס כלל כל ימי הפסח למקומות שנמכרו לגוי שלא יבוא לאכול חמץ. בספר דינים והנהגות החזון איש (פרק יז אות כג) מסופר על אברך שהשכיר מקום בביתו לגוי בפסח, ששם היו כל דברי החמץ שמכר, ובאמצע החג נצרך לאיזה בגד שנשאר בחדר, והחזו"א התיר לו להכנס באופן עראי כדי לקחת את הבגד (שלא נמכר לגוי); ואחר יום או יומיים הצטרך האברך חפץ נוסף שנשאר באותו מקום, ואז החזו"א כבר לא הרשה לו להכנס פעם נוספת למקום שמכר לגוי.

33. הגש"פ עם פסקי הלכה מהגרש"ז אויערבאך (עמ' 23 הע' 12).

34. הגר"י"ש אלישיב (הליכות והנהגות פסח עמ' 13; אשרי האיש פסח עשנ"ה).

35. הגר"י"ש אלישיב (הסדר הערוך ח"ג ע"ט).

בעל חנות

כט. בעל חנות מזון שמכר את חמצו כדין, אך המשיך למכור חמץ בפסח, 'מכירתו היא חוכא ואיטלולא', ואין לקנות ממנו לאחר הפסח, שמא המוצרים הם 'חמץ שעבר עליו הפסח'³⁶.

5. בעל חנות מזון שלפני פסח נכנס אליו חילוני כדי לקנות כמות חמץ גדולה שבודאי שהיא מיועדת גם עבור פסח - אסור למכור לו³⁷.

בעל חברת ביטוח

4א. בעל חברת ביטוח - צריך למכור את החמץ שהוא אחראי עליו³⁸.

36. הגריי"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עכ"ט).

37. אולם אם החילוני קונה כמות חמץ שיתכן שיגמרו את כולה לפני פסח - מותר למכור לו. הגריי"ש אלישיב (פסח עש"ו).

38. הגריי"ש אלישיב (הסדר הערוך ח"ג עיי"ט). מאידך, לדעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ו ס"א) - האחריות המחייבת בבל יראה היא רק אחריות המחייבת שמירה בפועל, ומכיון שאין חברת הביטוח מתחייבת כלל לשמור, לכן אין בעלי החברה חייבים בביעור החמץ של מבוטחיהם הנכרים. לפי דבריו עולה, שאף בעלי מניות בחברות העוסקות בחמץ אינם חייבים בביעור החמץ מחמת אחריותם על החמץ, שהרי אחריות זו אינה מחייבת אותם לשמור בפועל על החמץ השייך לחברה שבה יש להם מניות. משנ"ב דרשו (סת"מ הע" 13).

שומר

ב. שומר ששכרוהו לשמור על בית חרושת שיש בו מוצרי חמץ - יתנה עם בעל הבית שאינו שומר על מוצרי החמץ³⁹.

39. כדי שלא יחשב שמשתכר מהחמץ. הגרייט אלשיב (אשרי האיש ח"ג פניח אלי"ג).

פרק כד

מכירת חמץ – לכתחילה או בדיעבד

א. רבים לא סומכים על המכירה לענין חמץ גמור, ובפרט בזמנינו שאין המוכרים מוציאים את החמץ מרשותם וגם אינם מוסרים את המפתח¹.

ב. לדעת הגרש"ז אויערבאך² – לכתחילה ראוי ונכון לסיים את כל החמץ הגמור שנמצא בבית לפני פסח, ולהמנע

1. ראה משנ"ב (סתמ"ח סק"ב) שצריך להוציא את החמץ המכור מביתו, כי למרות שחמץ של נכרי המופקד אצל ישראל ולא קיבל עליו אחריות די לו במחיצה עשרה, הכא שאני שהיה של ישראל קודם, ונראה כחמצו יותר, וגם יש לחוש שמא יאכלנו, ולכן צריך להוציאו מרשותו. וגם מי שיש לו חמץ רב שאינו יכול להוציאו מרשותו - מ"מ עליו למכור את החדר לנכרי ולמסור לו את המפתח, או לכל הפחות לומר לו שבכל עת שירצה יוכל לקחת את המפתח ולהיכנס, דאל"כ נראה כהערמה. ואת כל זה לא עבדין בזמנינו, כי המכירה לא מתבצעת ישירות עם הנכרי, אלא ממנים את הרב לכל ענייני המכירה. נר ציון (פסח עקמ"ה). לדעת הגר"מ שטרנבוך במכירת חמץ בזמנינו קיימים כמה חששות נוספים: בשנים קודמות היה כל אחד מוכר את חמצו בפני עצמו לנכרי שהיה עובד בביתו ולא היה נראה כהערמה כ"כ, אולם בזמנינו שנכרי בעלמא קונה חמץ בהרשאה מכל בני העיר כשהכל יחד שוה מליארדים, ההערמה מוכחת מאוד, ולכן לכתחילה נכון לבער את החמץ ולא לסמוך על המכירה.

2. שלמי מועד (פרק ע).

מלהשאיר בבית חמץ גמור על סמך המכירה - למה להכנס לספק דאורייתא של כל יראה וכל ימצא³.

ג. יש יראים ושלמים שלא סומכים על המכירה לא רק בחמץ גמור, אלא גם בתערובת חמץ שיש בה כזית חמץ⁴.

ד. הנוהגים שלא לסמוך על המכירה לענין חמץ גמור - ראוי ונכון שלא ימכרו גם קמח רגיל לפי שהוא ספק חמץ⁵, וקל וחומר שלא ימכרו חיטים גרוסות⁶.

ה. מי שלא רוצה למכור חמץ גמור - אין לו להחזירו לחנות כדי שבעל החנות ישמרהו עבורו עד לאתר הפסח; אולם, אם בעל החנות מוכן לקנות את החמץ בחזרה ולשלם את תמורתו בכסף או בזיכוי - הרי זה מועיל⁷.

ו. חשוב לדעת, כי לפעמים עדיף למכור חמץ באופן המקובל, מבלי עיקולי ופשרי, ומבלי פטנטים ורעיונות, שנובעים

3. שם.

4. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ו דבר הלכה אי"ג); שו"ת אורל"צ (ח"ג עק"ז). וכ"מ במעשה רב (סקפ"א) ובחזו"א (דינים ומנהגים פי"ז ס"כ).

5. כיון שלותתים את החיטים במים לפני טחינתם.

6. כגון בורגול, שנתבשלו במים אחר שבירתם. נר ציון (פסח עקמ"ו).

7. אולם אין לעשות זאת סמוך לפסח, לאחר שבעל החנות כבר סידר את מכירת החמץ אצל הרב, כי בזה נכנסים למחלוקת אם מועילה המכירה. שערי ימי הפסח (עני"ה).

מחומרות שמביאות לידי קולות, מחמת אי ידיעת כל פרטי ההלכה והמסתעף ממנה⁸.

8. מעשה באחד שהכניס את חמצו לביתו של שכנו הנוהג למכור גם חמץ גמור, בחושבו שחמץ זה יכלל במכירתו של שכנו. דא עקא שלא היה בדעת השכן כלל לקנות את החמץ של המחמיר כדי למוכרו ביחד עם החמץ שלו, וגם לא עשו שום הסכם מכירה ביניהם, והשכן חשב שהמחמיר רצה רק לאחסן את החמץ בביתו עד לאחר הפסח. התוצאה היתה שהחמץ הזה לא נמכר כלל, לא ע"י השכן ולא ע"י המחמיר, ונמצא שהמחמיר נכשל באכילת חמץ שעבר עליו הפסח ובאיסורים נוספים. ואף שיתכן שיש צדדים לכלול - בדיעבד גדול - את החמץ הזה במכירה של המחמיר, אבל היה עדיף למכור בעצמו באופן המקובל, בלי עיקולי ופשרי. שערי ימי הפסח (עני"ה).

פרק בז

סיום אכילת חמץ

- א. לכתחילה ראוי ונכון שלא לאכול חמץ חם 24 שעות אחרונות לפני סוף זמן אכילת חמץ, וכן שלא לשותת שתיה חמה ביחד עם מאכל חמץ או מיד לאחריו¹.
- ב. יום י"ד שחרית - יש שאוכלים פת רק כשהיא טבולה בחלב².
- ג. יש מגדולי ישראל שנמנעו לאכול חמץ מתחילת יום י"ד, כדי להיות בטוחים שלא נשאר פירור חמץ בין השיניים³.
- ד. האוכל חמץ בי"ד בבוקר - יכוין באכילתו לקיים מצות 'תשביתו' לפי שיטת בעל המאור⁴.

1. כן ינהג מי שיש לו כתרים, סתימות, מבנים, פלטה וכל כיוצ"ב. אמנם מעיקר הדין אפשר להקל בזה, שהרי על פי רוב האוכל שמכניסים לתוך הפה אינו בחום שהיד סולדת בו, ועוד: הוא כלי שני, ודי שינקם היטב, אולם משום חומרא דחמץ יש הידור להזהר בזה לכתחילה. שערי ימי הפסח (עע"ז).
2. וזאת מארבע סיבות: א. שלא יתפזרו פירורים; ב. שלא ישארו פירורים בין השיניים; ג. חלב מרדים ויוכל להיות ער לביל הסדר; ד. זכר למפלת סיסרא שהיתה כהאי יומא, ע"י שיעל נתנה לו חלב ונרדם. נר ציון (פסח ערל"ח).
3. הגרב"צ אבא שאול (אורל"צ פ"ז אכ"ב בביאורים). וכן נהג רבי ישראל אבוחצירא. נר ציון (פסח ערל"ז).
4. פסחים (ג, ע"א מדפי הרי"ף). וכן נהג הגר"ש דבליצקי (מחשבת בצלאל ערי"א).

ה. לאחר סיום אכילת חמץ בערב פסח - יש לצחצה שיניים ולחצוץ בין השיניים היטב היטב, שהרי חמץ בפסח במשהו⁵.

ו. לפעמים נשארים בין השיניים גרעיני שומשום שנאפו עם לחמניות ובורקסים, ולכן יש לשטוף את הפה באופן יסודי⁶.

ז. גם הנוהגים כדעת הגר"א לגבי סוף זמן קריאת שמע - ינהגו לגבי סוף זמן אכילת חמץ כדעת ה'מגן אברהם'⁷.

5. ראה בא"ח (ש"ר פ"י צו א"ח) שהביא מעשה נורא באחד שחלם שאכל חמץ בפסח מחמת שנשאר לו פירור בין השיניים.

6. ומה טוב להימנע מכל אלו.

7. הגרי"ש אלישיב (פסקי שמועות עמ"א; אשרי האיש פסח עש"ט).

פרק כח

שריפת חמץ

- א. מעת שמגיע זמן שריפת חמץ - אסור לעסוק בענינים שאינם של פסח, מחשש שמא ישכח מחובת השריפה¹.
- ב. הרוצה להמלט ממחלוקת - ישרוף את חמצו בתוך השעה החמישית ולא קודם לכן, משום איסור 'בל תשחית'².
- ג. לכתחילה ראוי ונכון למהר לשרוף את החמץ מיד בתחילת השעה החמישית³.

-
1. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עש"ח; הליכות והנהגות פסח עמ' 10).
2. שכן עד שעה חמישית החמץ ראוי לאכילה, ואם שורפו קודם שעה זו - נמצא מאבד בידיים אוכל הראוי לאכילת אדם, כמשמעות דברי המנחת חינוך (מצוה ט) שמצות תשבתו היא מצוה בקום ועשה, ולכן יש לקיימה דוקא בזמנה ולא קודם. הגש"פ מועדים וזמנים (הלכות ביעור חמץ).
3. כדי שהחמץ יספיק להעשות פחם ולאחר מכן להספיק לבטל את החמץ, ואם לא מזדרזים - לפעמים קמים מכשולים ועיכובים. קיימת סיבה נוספת למהר לשרוף את החמץ מיד לאחר תחילת השעה החמישית, שכן צריך לשרוף את החמץ לפני שב"ד מוכרים את החמץ לגוי, כי חמץ שנמכר לגוי לא צריך ביעור, ולכן יש למהר לשרוף בתחילת השעה החמישית שאז ביה"ד של הגר"י קרליץ מתחיל את המכירה ועושה את הקנין הראשון. ואולם לאחר השריפה יש להמתין ולא לבטל מיד את החמץ אלא להמשיך ולהתעסק בביעור עד לאחר שודאי נעשה לפחות הקנין הראשון, ורק לאחר מכן יבטל את החמץ, כיון שיש לבטל את החמץ לאחר המכירה, דלאחר שביטל והפקיר את החמץ אין טעם למכירה. ומ"מ יש טעם גם לביטול אחרי המכירה דחיישינן שהמכירה היא הערמה. הגרמ"ב זילברברג.

ד. צריך שגם שריפת החמץ וגם הביטול יהיו בתוך השעה החמישית, כיון שאחרי השעה החמישית החמץ נאסר בהנאה וכבר אי אפשר לבטלו.⁴

ה. לכתחילה ראוי ונכון לקיים מצות שריפת חמץ בכזית שלם, ולא בחתיכות חמץ שמצטרפות לכזית.⁵

ו. נכון לפורר את החמץ לחתיכות קטנות כדי שיתכלה מהרה על ידי האש, ויותר חתיכה אחת בשיעור כזית כדי לקיים בה מצות ביעור בשריפה.⁶

ז. לשיטת הרמב"ן והגר"א - אין חובה להשבית אלא חמץ הנמצא ברשותו, וכששורף את החמץ ברשות הרבים - אינו מקיים את המצוה, ולכן יש מהדרים לקיים את המצוה לכולי עלמא ומניחים את החמץ בתוך כלי שלהם ושורפים.⁷

ח. גם בשריפת חמץ 'מצוה בו יותר מבשלוחו', ואם אינו יכול לשרוף בעצמו נכון שישלם לשליח.⁸

4. שו"ע (סתלי"ד ס"ב), משנ"ב (סתלי"ד סק"יב) ושעה"צ (שם סק"כ).

5. הליכות מועד (פ"ז ע"ל).

6. אורל"צ (פ"ז אכ"ב).

7. ראה תשובות והנהגות (ח"ה סק"יט).

8. ואז אינו צריך לשאול את השליח האם ביצע את שליחותו, וגם לא אמרינן בפועל 'מצוה בו יותר מבשלוחו'. הגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי פרשת מצורע תשפ"ב).

ט. מי שאין לו חמץ בערב פסח - לכתחילה ראוי ונכון שיקנה כזית חמץ ויקיים בשריפתו מצות 'תשביתו' אליבא דכולי עלמא⁹.

אופן השריפה ושיעורה

י. כששורפים את החמץ - יש לשים לב שהחמץ נשרף לחלוטין ונעשה פחם¹⁰, ורק לאחר מכן יאמר את נוסח הביטול¹¹.

יא. לפני השלכת החמץ לאש - מומלץ לחתוך את הלחם לחתיכות קטנות, כדי שהאש תשלוט גם בחלקם הפנימי של חתיכות הלחם¹².

יב. ראוי ונכון להוציא את עשרת הפתיתים מתוך נייר הכסף, להכניסם לשקית ניילון ולהשליכם לאש, משום שנייר הכסף מונע מהאש לשרוף את החמץ¹³.

9. כי יש סוברים שמצות 'תשביתו' היא בקום ועשה, שצריך להשבית את החמץ, ואין די בכך שאין חמץ ברשותו. מקו"ח (סתל"א); חלקת יואב (סימן ט); שו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ח סקצ"ו).

10. משנ"ב (סתמ"ה סק"א).

11. כדי שיקיים מצות שריפה בחמץ שלו, שהרי לאחר הביטול החמץ אינו שלו (שם).

12. שערי ימי הפסח (עמ"ז).

13. והרי כדי לצאת יד"ח שריפת חמץ צריך שהחמץ יעשה פחמים, כמבואר במשנ"ב (סתמ"ה סק"א).

יג. עצה טובה: להטביל בשמן קנולה וכדומה את פרוסות החמץ כדי שתהפכנה בקלות לפחם ממש¹⁴.

יד. לכתחילה ראוי ונכון שלא לשפוך נפט וכדומה על החמץ לפני שריפתו, כי בזה החמץ נפסל מאכילת כלב ונחשב כמבוער עוד לפני שקוימה בו מצות שריפה¹⁵.

זו. לדעת הגרב"צ אבא שאול¹⁶ - שפיכת נפט או כלור על חמץ מבלי לשורפו לחלוטין אינה מחשיבה את החמץ כפסול מאכילת כלב, כי לאחר זמן הנפט מתנדף והחמץ חוזר להיות ראוי לאכילת כלב¹⁷.

זי. הגדרת 'חמץ שנפסל מאכילת כלב' - היא: חמץ שלא יאכל אפילו על ידי כלב מדברי ששהה שלושה ימים מבלי לאכול מאומה¹⁸.

14. שם.

15. אולם אחרי שהחמץ כבר נשרף אלא שעדיין לא נשרף לחלוטין - יכול לשפוך עליו נפט כדי שישרף לגמרי. הגרי"ש אלישיב (קונטרס הליכות והנהגות).

16. אורל"צ (פ"ז אות כב).

17. ראה נר ציון (פסח עקע"ז).

18. ולא בכלבים המצויים בזמנינו שגדלים בבתיים ומפונקים באכילתם. אורל"צ (עפ"ז אכ"ב). במסכת שבת (קנה, ב) שנינו: 'יודע הקב"ה שמזונותיו של הכלב מועטים, ועל כן שוהה אכילתו במעיו ג' ימים'. כלומר: עד ג' ימים אין הכלב רעב, ולכן יש לשער שיעור 'נפסל מאכילת כלב' - בכלב שלא אכל ג' ימים. ובנר ציון (פסח עקצ"ו) כתב, שלפי האמור בב"ק (צב, ב) שכאשר הכלב רעב הוא אוכל אפילו את גליו, אי"כ - לכאורה - חמץ שנפסל מאכילת כלב הינו גרוע יותר מצואת כלבים.

מנהגים שונים

יז. נוהגים לשרוף את הנר, הנוצה וכלי העץ שהשתמשו בהם לבדיקת חמץ - יחד עם החמץ¹⁹.

יח. יש נוהגים לשרוף את הלולב, ההדסים והערבות יחד עם החמץ²⁰.

מנהג קדמונים, לשרוף את הערבות עם החמץ, ואת הלולב בתנור באפיית מצת המצוה²¹.

יט. ראוי ונכון להבעיר את המדורה על ידי הלולב וההושענות - ורק לאחר מכן להשליך לתוכם את החמץ²².

ביטול החמץ

כ. אין לומר את נוסח הביטול 'כל חמירא' לאחר זריקת החמץ לאש, לפני שהחמץ נשרף לחלוטין, שכן ברגע האמירה החמץ נעשה הפקר ואינו מקיים מצות 'שריפת חמץ' בחמץ ששייך לו²³.

19. ראה להלן.

20. דהואיל ואיתעביד ביה מצוה אחת ליתעביד בה מצוה אחריתי. מנהגי מהרי"ל (הלכות ערב פסח ג).

21. בא"ח (ש"א פ"י צו אכ"ב).

22. ולא כמו אלו שנוהגים להיפק; שהרי טעם המנהג לשרוף את ההושענות והלולב הוא דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה מצות תשביתו, וא"כ צריך לעשות בהם את המדורה שעל ידה יושבת החמץ. ילקוט הליכות (פסח ערפ"ו) בשם הגר"ח חזן.

23. משנ"ב (סת"ד סק"ב).

כא. לאחר סוף זמן שריפת חמץ - לא מועיל ביטול, ולכן יש להספיק לשרוף את החמץ ולומר את נוסח הביטול קודם שעה שישית²⁴.

כב. בתיבת 'דביערתיה'. יש לכוין: א. על חמץ שלא נשרף כראוי, לחלוטין, מבפנים ומבחוץ, שאותו הוא מבטל; ב. על חמץ שנפלה עליו מפולת שדינו כמבוער; ג. על חמץ שנמכר, שמא המכירה לא נעשתה כראוי, ולכן הוא מבטל²⁵.

לאחר השריפה

כג. לאחר השלכת החמץ לאש - יש לנקות ולנער היטב את הבגדים שלובשים עד שעת שריפת חמץ²⁶.

כד. אחר 'שריפת חמץ' מתעוררת רוח טהרה בעולם, והאוויר נעשה זך ונקי - ועת זו מסוגלת להעתיר ולהתחנן לפני מלך מלכי המלכים, בבחינת 'שאל ממני ואתנה'²⁷.

24. משנ"ב (סת"ד סק"ב).

25. המפרשים נתקשו: לשם מה הוזכרה תיבת 'ביערתיה' בנוסח הביטול, הלא אם החמץ נתבער מן העולם - מדוע צריך לבטלו ולהפקירו? על קושיה זו המפרשים תירצו ג' תירוצים (כמבואר למעלה) שאותם יש לכוין בעת אמירת 'ביערתיה'. ראה דעת תורה (סת"ד), שד"ח (מערכת חו"מ ס"ה אמ"ה), שו"ת מנח"י (ח"ח סמ"א), מועו"ז (ח"ג סרפ"ד), ארחות רבנו (ח"ב ע"ו).

26. וזאת גם אם כבר ניקו אותם בבדיקת חמץ.

27. צדיקי קמאי (הגש"פ באר החיים על"ז).

כה. החל מהזמן שבו שורפים את החמץ, בתחילת שעה רביעית, ועד חצות יום, יש שלוש שעות המוכשרות לביאת הגואל²⁸. ולכן, בזמן זה יבקש ויתפלל על ביאת משיח צדקנו²⁹.

אשפה

כו. מי שרוצה לזרוק לפח כמות גדולה של חמץ - יעשה זאת כמה ימים לפני פסח, כדי שעד סוף זמן הביעור - משאית הזבל תספיק לאסוף את החמץ, להסיע אותו למקום המיועד ולגרוס אותו שיפסל מאכילת כלב³⁰.

כז. מי שלא הספיק להשליך לפח את כמות החמץ הגדולה, ואינו יכול לשורפו בשריפת חמץ - ישפוך על החמץ חומר פוגם שיספג בכל החמץ, ואחר כך ישליכנו לפח³¹.

כח. אם פח האשפה נמצא בשטח הבנין - ראוי ונכון שלא יהיה בפח האשפה אפילו חמץ של אחרים, והמדקדקים יאמרו בפני שלושה³²: 'אני מפקיר כל זכות שיש לי בפח האשפה ומקומו'³³.

28. שאליהם התכוין הפייטן: 'הושע נא שלוש שעות'.

29. צדיקי קמאי (הגש"פ באר החיים עלי"ז).

30. הליכות מועד (פסח ער"א).

31. ויקיים את מצות השריפה עם כזית חמץ. הליכות מועד (פי"ז ער"א).

32. שני עדים כשרים, והשלישי מועיל גם אם הוא קרובו - וכדין הפקר.

33. ראה תשובות והנהגות (ח"ב סרי"א אי"א).

פרק כט

תענית בכורות

א. 'תענית בכורות' נתקנה לא רק כזכר להצלת הבכורים, אלא הוא יום של התבוננות וחשבון נפש בעקבות נס הצלת הבכורים¹.

הרשאים לאכול

ב. בכור שרוצה לאכול על סמך השתתפותו בסעודת סיום - לדעת ה'בן איש חי'² עליו לשמוע את הסיום ולהבין את הנאמר שם³.

ג. מי שסייע בעשיית סעודת הסיום - יכול לאכול בה גם אם לא היה נוכח בעת הסיום⁴.

1. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח עקע"ט). ובוה יתיישב מה שהקשו: הלא כזכר לנס ההצלה היו צריכים לקבוע יום שמחה והודאה, כבשאר מועדות, ומה מקום לתענית, אמנם להני"ל א"ש, כמבואר בארחות הלכה (שם הע' 1).

2. שנה א פרשת צו אות כה.

3. וכן הורו הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ח ס"א) והגרי"ש אלישיב (סידור פסח כהלכתו פי"ד הע' 14) שמי שלא שמע את הסיום - אינו נפטר מהתענית.

4. שו"ת מנח"י (ח"ט סמ"ה). וכ"מ בביה"ל (סתקני"א ס"י ד"ה וסיום) לענין סעודת סיום בבשר ויין בתשעת הימים, שרשאי לאכול בה.

ד. הגרש"ז אויערבאך נהג להביא לאשתו, שהיתה בכורה, לטעום מסעודת סיום שנערכה בבית הכנסת⁵.

סיום מסכת

ה. סיום מסכת הוא עת רצון גדולה מאוד, ובפרט בערב פסח, וניתן להיפקד בפקודת ישועה ורחמים בעת הזאת; ולכן, אדם שזקוק לישועה כל שהיא - יגש למסיים ויבקש את ברכתו⁶.

ו. ראוי ונכון לפרסם את שמחת הסיום, ולתת שבח והודאה לה' על שזכה לכך⁷.

ז. מרן הגראמ"מ שך העיד, שבליטא נהגו ללבוש בגדי שבת בשעת סיום המסכת⁸.

ח. לימוד מסכת מסויימת וסיומה, או אפילו השתתפות בסיום

5. שהרי השו"ע (סת"ע ס"א) הביא את דעת המהרי"ל שבכורות מתענות. הליכות שלמה (פסח עק"פ). ראה ירושלמי (מ"ק פ"ב סוף ה"ג) שאכילה משיירי המאכלים של סעודת מצוה - יש בה ממעלת סעודת מצוה.

6. פניני רבנו הגרי"ז (על"ח); יומא טבא (עש"ו).

7. יש"ש (ב"ק פ"ז סמ"ו); ט"ז (סרמ"ו סק"ט); מג"א (סתקני"א סק"ה); ש"ך (שם סק"ז) בשם מהר"ם מינץ.

8. אתקיננו סעודתא (הערה 8). גדולי תורה רבים מספרים שאימותיהן הנהיגו בביתם שבשעה שאבי המשפחה או אחד מאחיהם עשה סיום מסכת, הבית כולו לבש חג, ערכו סעודה כדת והילדים התכבדו במיני מתיקה, כדי להאחיב עליהם את התורה הקדושה (חיזוק, תשס"ח ע"צ).

מסכת, ביכולתם לפקוד אדם בזרע של קיימא, אם יבקש על כך מה' יתברך בעת רצון זו⁹.

לימוד המסכת

ט. לדעת הגר"י קניבסקי - מי שהבין את כל סוגיות הגמרא, גם אם לא למד את הגמרא עם פירוש רש"י, יכול לערוך סעודת סיום¹⁰.

י. לדעת הגר"צ אבא שאול¹¹ - אפשר לערוך סעודת סיום רק אם למד את הגמרא בהבנה עם פירוש רש"י.

יא. הגר"ח קניבסקי¹² הסתפק: האם אפשר לערוך סעודת סיום בערב פסח כאשר חלק מהלימוד היה בהרהור, מבלי להוציא את תיבות הגמרא בפה או שהתיבות דולגו¹³.

יב. מי שלומד מסכת עם חזרות - אינו יכול לערוך סיום

9. בשם הרב מבריסק.

10. ארחות רבנו (ח"ב ענ"ז).

11. שו"ת אורלי"צ (ח"ג פ"ב תשובה א).

12. במכתב לגליון דרשו מס' 3.

13. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ח ס"ב) הורה, שהואיל והשלים את רוב המסכת - נחשב ככל סיום מסכת, שהרי סוף סוף הוא שמח בשמחת סיום המסכת. וכ"פ הגר"צ אבא שאול (אורלי"צ ח"ג פ"ב תשובה א). ואף הגר"ח קניבסקי כתב (שם) שרשאי לערוך סעודת סיום ולומר את התפילה שאומרים בסיום, אלא שהסתפק אם לימוד כזה מועיל לסעודת סיום הפוטרת בכורים מתענית בערב פסח.

מסכת בכל פעם שמסיים לחזור, אלא רק כשמסיים את החזרות¹⁴.

יג. כמה אנשים שחילקו ביניהם את לימוד המסכת - אינם יכולים לערוך סעודת סיום בערב פסח¹⁵.

קטע הסיום

יד. המסיים צריך להסביר היטב את הקטע האחרון של המסכת, שכן לדעת ה'בן איש חי'¹⁶ מותר לבכור לאכול בסעודת הסיום רק אם הוא הבין את הקטע שאומרים בעת הסיום¹⁷.

טו. אין לסיים את הלימוד בדבר רע¹⁸. ראוי ונכון לסיים את הלימוד בדבר טוב¹⁹.

14. בספר חוט שני (שבת חי"ג ער"מ) מבואר, שמי שלומד מסכת עם חזרות - אינו יכול לערוך סיום מסכת כשגומר את המסכת בפעם הראשונה, ושוב לערוך סיום כשגומר את החזרה, אלא רק כשגומר את החזרות, שכן סיום מסכת אין הוא סיום על קריאת המסכת אלא על לימוד המסכת, וכיון שקבע לעצמו שכך הוא סדר לימודו לחזור על המסכת - לא מיקרי סיום מסכת לדידה עד שגומר ללמוד עם החזרה.

15. הגרי"ש אלישיב (דולה ומשקה עשי"ח הע' 3).

16. פרשת צו, הלכות פסח, הכ"ה.

17. שערי ימי הפסח (עכ"א).

18. חוסן ישועות (לקיצשו"ע סכ"ז). עיי"ש מעשה נורא שאירע לאדם שסיים את לימודו בדבר רע.

19. רמ"א (סו"ס קלח); משנ"ב (סתכ"ח ס"ק כב-כג); ומקורו במסכת דרך ארץ זוטא (פ"ב): 'למוד להיות גומר בטוב'.

מז. אם מסיים את המסכת, הספר, הלימוד, בדבר רע - ימשיך מעט, או יחזור על הענין הקודם כדי לסיים בדבר טוב. וכן יתחיל בדבר טוב²⁰.

יז. מי שלמד מסכת ושכח להשאיר קטע בסוף המסכת וסיים את כולה - שוב אינו יכול לעשות עליה סיום²¹.

יח. מיד לאחר הסיום - ראוי ונכון להתחיל ללמוד מסכת אחרת²².

יט. אם אינו יודע לומר את הקדיש המיוחד שלאחר הסיום - יכול לומר קדיש דרבנן²³.

סיומים שונים

כ. סיום כל הש"ס מכונה 'סיום הגדול'²⁴. בעל ה'קהילות יעקב' העדיף להשתתף בערב פסח ב'סיום הגדול'²⁵.

כא. מסכת שאין בה אלא משניות בלא גמרא - אין לערוך עליה סיום²⁶.

20. ברכות (לא, א); ירושלמי (ברכות פ"ה ה"א).

21. הגרי"ש אלישיב (אוהל תמיד בסופו; אשרי האיש פסח פנייה ס"ח).

22. מהרש"א (ע"ז יט, א, ד"ה סליק).

23. מהר"מ מינץ (סקיי"ט).

24. הדר יצחק (פתיחה ע"ט); עלי תמר (בי"א פ"א ה"א).

25. הוא העדיף להשתתף בסיומו של בנו הגר"ח קניבסקי על כל הש"ס, משום שסיום זה עדיף מסיום של מסכתא אחת. ארחות רבנו (ח"ב ע"ז).

26. פרט למסכת תמיד שאפשר לערוך עליה סיום אפילו שאין בה אלא מעט

כב. המסיים ספר מספרי הנ"ך - רשאי לערוך סעודת סיום ולהפטר מן התענית²⁷, אך זאת רק אם למד את הנביא כהרגלו וסיים בערב פסח, אבל לא אם למד כדי לעשות סיום²⁸.

כג. מי שחיבר ספר - יכול לעשות סיום ביום יציאת הספר לאור, ולפטור בכורות בערב פסח²⁹.

כד. מי שסיים לחבר ספר, וקל וחומר - להדפיסו³⁰, עושה סעודת מצוה³¹, מלווה בתשבחות והודאות לבורא עולם³². וכן נהגו גדולי הדורות³³.

גמרא. הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"י עני"ז) והגר"ש אלישיב (אשרי האישי ח"ג פניה אי"ד). אולם אם סיים סדר משניות - יכול לערוך סעודת סיום. הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ז עכ"ז).

27. הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ז עכ"ז).

28. שו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שפו). ושונה דינו מהלומד מסכת, שמשום מעלת הלימוד נחשב לסיום אף אם למד רק לצורך זה.

29. שערים המצויינים בהלכה (סקי"ג סס"י)

30. מור וקציעה (סרכ"ג): 'שאינן שום קנין ובנין של שמחה יותר מזה, כל חפצים לא ישוו בה'.

31. שו"ת תפארת שמואל (סי' נה) דמי שגמר חיבורו או בגמר הדפסת חיבורו, הרי זה כמו סיום מסכת ויותר מזה, ויש לעשות סעודת מצוה.

32. ברית עולם (לחיד"א על ספר חסידים סי' תתרכ).

33. לקט יושר (ח"י עמ' 40) על בעל תרומת הדשן; ברית עולם (שם) על רבי עזריה פיג'ו; פאת השולחן (בהקדמה) על הגר"א.

ההשתתפות

כה. מצוה רבתא על כל אחד ואחד להשתתף בסיום מסכת³⁴.

כו. לכתחילה ראוי ונכון לאכול בסעודת סיום לפחות כזית מזונות או לשתות רביעית יין³⁵.

כז. קיימת מצוה רבה לשמוח עם 'מסיים המסכתא'³⁶.

כח. מי שהזמינוהו לסעודת סיום ואינו משתתף בה - הרי הוא בחשש נידוי³⁷.

כט. מי שנמנע מללכת לסעודת סיום מחמת ביטול תורה - אינו מנודה לשמים³⁸.

34. שו"ת מהר"ם מינץ (סקי"ט); מהרש"ל (יש"ש ב"ק פרק מרובה); ש"ך (יו"ד שם). וידועים דברי הגר"א שהאותיות הנסותרות במילה 'סיום' הם ג"כ אותיות 'סיום', לרמז בזה שגם מי שלא למד לבדו את המסכת, אלא משתתף בסיום, נחשב לו כאילו סיימה.

35. שו"ת אורלי"צ (חי"ג פ"ב תשובה א); שו"ת מנח"י (חי"ט סימן מה). ויתכן שאף אכילת כזית תמרים נחשבת כסעודה לענין זה (שם).

36. יש"ש (ב"ק פ"ז סמ"ו); שו"ת ריב"א הקטן (חי"א סת"ע). ראה שו"ת משנה הלכות (מהדו"ת או"ח סתמ"ט) דמי שלא למד נחשב לינטפל לעושי מצוה ויכול לומר את נוסח ההדרן.

37. ראה פסחים (ק"ג, ב), תוספות (שם קיד, א, ד"ה ואין מיסב), ר"ח (שם) ורמ"א (יו"ד סרס"ה ס"ב). אולם, אם יש לפניו באותה שעה מצוה אחרת ומשום כך אינו משתתף בסעודת המצוה - אינו בכלל נידוי. תרומת הדשן (סי' קז). וק"ו אם הוא עוסק בתורה, כמבואר להלן.

38. רבי צדוק הכהן מלובלין (ספר הזכרונות סוף מצות עשה ב).

5. אם בסעודת מצוה כבר יש עשרה אנשים - 'אין לך מצוה רבה מלישב וללמוד'.³⁹

6א. אין חייבים להגיע לסעודת סיום שמשותפים בה אנשים שאינם מהוגנים.⁴⁰

6ב. אם קיים חשש כשרות במאכלי הסעודה - ישתמט מלהשתתף בה.⁴¹

6ג. בעת הצורך - אפשר לסיים במקום אחד ולערוך סעודת סיום במקום אחר.⁴²

39. ורק כאשר קיים חשש שלא יהיה שם מנין - אז הוי בנידוי. תשובות מהרש"ג (ח"ב ססיי סה אות ג).

40. תוספות (פסחים קיד, א, ד"ה ואין); רמ"א (יו"ד סרס"ה סי"ב); ערוה"ש (שם); בן יהוידע (סנהדרין כג, א); ספר חסידים (מקיצי נרדמים סתתש"ד).

41. פתח עיניים (לחיד"א יבמות דף ק).

42. 'שאין המקום גורם אלא המאורע'. ודרשת וחקרת (שו"ת ח"ג או"ח סני"א).

פרק ל

ערב פסח

- א. בשל"ה הקדוש¹ מובא: "בערב פסח יקיים אדם 'שויתי ה' לנגדי תמיד' במשך כל היום כולו בעבודת הש"י ביראה ובאהבה, ויהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו".
- ב. בספרי הסוד מובא, כי בערב פסח מבהיקה הארת ז'יהרא דאדם קדמאה לפני החטא².
- ג. יש נוהגים לטבול בערב פסח לפני חצות היום, כיון שלאחר חצות היום הוא כבר יום טוב³.
- ד. יש מגדולי ישראל שנהגו ללכוש בגדי יום טוב בערב פסח מחצות יום, 'דלא גרע מחול המועד'⁴.
- ה. נער שנעשה בר מצוה בימי הספירה - נכון שילבש את בגדיו החדשים לכבוד יום טוב⁵.
- ו. בערב פסח לא יטיל אימה ולחץ כלל, אלא רק אהבה, אחוה, שלום ורעות⁶.

1. מסכת פסחים.

2. הגש"פ הגר"מ חרל"פ.

3. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עני"ה).

4. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עני"ד).

5. מבלי להסתמך על כל מיני היתרים.

6. הגש"פ (באזני בנד עכ"ט).

ז. לכתחילה ראוי ונכון להכין מערב יום טוב את כל הכזיתים של המצות ושל המרור עבור כל המסובים, ויניח כל כזית בשקית ניילון נפרדת, ולפני נטילת ידיים יחלקם למסובים⁷.

ח. הרוצה להמלט ממחלוקת - ישקול בערב פסח את כל הכזיתים של המצות ושל המרור עבור כל בני הבית⁸.

ט. לכתחילה ראוי ונכון שהחתנים, הבנים הנשואים והאורחים יתנו לכל הפחות שוה פרוטה עבור המצות והמרור שיאכלו בליל הסדר, כדי שיזכו בהם בקנין המועיל מן התורה⁹.

י. ראוי ונכון לכל ירא שמים לסדר את שולחן הסדר לאחר חצות היום¹⁰.

לאחר עריכת השולחן נוהגים המקובלים להניח את שתי הידיים על השולחן ולומר את הפסוק: 'זה השולחן אשר לפני ה' ¹¹.

7. מבלי שיהיה הפסק מיותר בין הברכה לאכילה. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פסח פ"ס ע"צ).

8. שכן יש דעות שאסור לשקול ביום טוב גם לצורך מצוה, כמבואר בכה"ח (סש"ו סקס"ג), ודלא כמ"ש בפתח הדביר (הו"ד שם).

9. ראה מחנה אפרים (ה' קנין ומשיכה. הו"ד בשע"ת סתרנ"ח סק"ה ובמשנ"ב סק"י).

10. כת"ס (ח"א דף קי, ב, ד"ה קדש).

11. בעל הבא"ח (נר ציון פסח ע"ש).

יא. יש לסדר מבעוד יום גם את הכרים שמיסב עליהם¹²; וכן יכין את הקיטל שילבש בחזרתו מבית הכנסת¹³.

יב. ה'חתם סופר' היה עורך את שולחן הסדר בעצמו, והיה עושה זאת בזריזות נפלאה ובשמחה עצומה¹⁴.

יג. טוב לשתף את הילדים בעריכת שולחן הסדר, בסידור כריות ההסיבה, בסידור הקערה וכיוצא בזה¹⁵.

יד. הנוהגים על פי תורת הסוד - מכינים בערב יום טוב¹⁶ כלי שבור¹⁷, כדי לשפוך לתוכו בעשרת המכות¹⁸.

טו. הגרמ"י ליפקוביץ¹⁹ השתמש בכל שנה בהגדה חדשה, מחשש שמא בהגדות הישנות ישנם רוחשים זעירים המצויים בספרים²⁰.

12. קיצשו"ע (סקי"ח ס"ו).

13. קיצשו"ע (שם ס"י).

14. כת"ס (ח"א דף קי, ב, ד"ה קדש).

15. שם.

16. בעל הבא"ח בספרו עוד יוסף חי (פרי צו אי"ד): 'שיהא הכלי שבור מעט, וישברנו מערב יום טוב ויזמינו לכך'.

17. סידור הרב; משנת חסידים (פ"א אי"א); כה"ח (סתעי"ג ס"ק קסד) בשם ספר נהורא השלם.

18. אם אינו מוצא כלי שבור, שיקח לכה"פ כלי גרוע. פס"ת (סתעי"ה אל"א).

19. בנתיבות ההלכה (עמ' 411).

20. כמובא בחי"א (כלל מה).

זו. לכתחילה ראוי ונכון להמנע מאכילת תפוחי אדמה משעה עשירית, משום שהם משביעים; ובכל מקרה ימנע לאכול מהם שיעור כזית²¹.

זו. מי שנטל את ידיו בערב פסח ובירך על הנטילה ושכח שאין על מה לברך 'המוציא'²² - ירטיב פרי במים ולדעת הגר"א הוא מתחייב בנטילה בברכה²³.

איסור אכילת מצה בערב פסח

יח. איסור אכילת מצה בערב פסח כולל גם מצות שנאפו במפורש שלא לשם מצת מצוה²⁴, ואפילו מצות של חמץ²⁵.

יט. עוגות הנעשות מקמח וביצים וכדומה - אסור לאוכלם בערב פסח, שהרי אם קובע עליהם סעודה חייב לברך ברכת המזון²⁶.

21. אורלי"צ (פייג א"ה בניאורים).

22. והשאלה היא: מה יעשה כדי שברכתו לא תהיה לבטלה.

23. ונמצא שלפחות לדעת הגר"א אין ברכתו לבטלה. הגראי"ל שטיינמן.

24. הגרש"ז אויערבאך (ששי"כ פניו העי' מז); שו"ת מנח"י (חי"ח סלי"ז ד"ה הנה יש).

25. שו"ת מנח"י (שם ד"ה והעולה); מקרא קודש (פסח חי"ב סכ"ה).

26. משא"כ קניידלאך שנחשבים לתבשיל. הגרש"ז אויערבאך (ערב פסח שחל בשבת פכ"א ס"ה בהערה בסוף הספר); הגר"ש אלישיב (סידור פסח כהלכתו חי"א פט"ו העי' 31); שו"ת שבט הלוי (חי"ח סק"י"ז ס"ק א).

כ. שניצל שטוגן בשמן מועט שנועד למנוע את שריפתו - לדעת פוסקים רבים אין לאוכלו בערב פסח²⁷.

כא. בזמנינו - הגיל שהקטנים מבינים בסיפור יציאת מצרים הוא בערך בגיל חמש²⁸, ולכן - כבר מגיל זה אין להאכילם מצה בערב פסח.

כב. בערב פסח שחל להיות בשבת - לדעת ה'פרי מגדים'²⁹ המצה נחשבת למוקצה ואסור לטלטלה³⁰.

מלאכה בערב פסח

כג. בערב פסח אחר חצות היום אסור מדינא לעשות מלאכה, ובעבר - היו משמטין אותו³¹.

כד. העושה מלאכה בערב פסח לאחר חצות - אינו רואה סימן

27. הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 18) וע"פ.

28. ואף אם אין לו דעת לשאול מעצמו בעניני יציאת מצרים, מ"מ די בכך שאם מסבירים לו הוא מבין, ודינו כמי 'שאינו יודע לשאול' שנאמר עליו 'את פתח לו'. ערוה"ש (סתע"א ס"ה).

29. סימן תמד א"א סק"א.

30. משום שבערב פסח אסורה היא באכילה מדרבנן, וכן מקפידים עליה שלא להאכילה לעופות או לתת אותה לנכרי, ולכן נחשבת היא למוקצה. מאידך, לשיטת הדעת תורה (שם ד"ה גס), כיון שהמצה היתה ראויה לאכילה בבין השמשות (ואף הנהגים איסור באכילת מצה מר"ח ניסן - הרי אין זו אלא חומרא), שוב אינה נאסרת בטלטול, כיון שאין מוקצה לחצי שבת.

31. שו"ע (סתס"ח ס"א) ומשנ"ב (שם).

ברכה מאותה מלאכה³²; ואף אם ירויח ממלאכה זו - יפסיד כנגדה במקום אחר³³.

כה. הגר"ש וואזנר³⁴ הורה להלכה כדעת שו"ע הרב³⁵, שאיסור תספורת בערב פסח לאחר חצות קיים לא רק על ידי אחר, אלא גם כשמספר את עצמו³⁶.

כו. בירושלים - לכתחילה ראוי ונכון שלא להסתפר כל יום י"ד בניסן³⁷.

כז. לכתחילה ראוי ונכון לקצוץ צפרניים לפני חצות היום³⁸.

מנוחה

כח. מצוה גדולה להשתדל שהאשה תכנס לנוח בערב פסח, שלא תבוא תשושה לליל הסדר אחרי כל העמל הרב³⁹.

32. משנ"ב (סתס"ח סק"ב).

33. משנ"ב (סרני"א סק"ב).

34. קובץ מבית לוי (בעניני ניסן עליו הע' ג).

35. סתס"ח ס"ד.

36. שלא כדברי הרמ"א (וי"ד סצ"ט ס"ג) והש"ך (שם סק"ב) שלא נאמר האיסור אלא כשמסתפר ע"י אחר.

37. בראשונים מבואר שירושלים נחשבת למקום שנהגו שלא לעשות בו מלאכה בערב פסח, לפי שמתקבצים בה גם ממקומות שנהגו להימנע ממלאכה. אורל"צ (פ"י"ג א"א).

38. בא"ח (פ"ר צו אכ"ד). בדיעבד יש להקל בזה. משנ"ב (סתס"ח סק"ה).

39. כידוע, לדברים חשובים - יש זמן, ק"ו למצוות.

כמ. הפוסקים כתבו שצריך להשכיב את הילדים לישון בערב פסח כדי שלא ירדמו בשעת ההגדה⁴⁰.

הדברים אמורים בקטנים שאין להם כח להתגבר על עייפותם, אבל גדולים - כל אחד לפי מה שהוא⁴¹.

5. בשל"ה הקדוש⁴² מובא, כי אף התינוקות היונקים ראוי להניקם ביום כדי שישנו ויהיו נעורים בליל הסדר⁴³.

40. פסחים (קט, א): 'אמרו עליו על ר"ע: מימיו לא אמר הגיע העת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים... בשביל תינוקות כדי שלא ישנו, ופירש הרשב"ם: 'כדי שישנו את התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה'. וכ"כ המהרי"ל (סדר הגדה אות ג) שיש ליישן התינוקות ביום למען יקיצו וישאלו בלילה.

41. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקפ"ד).

42. מסכת פסחים (מצה עשירה סוף דרוש ג).

43. לפי שראו הנסים על הים ואמרו 'זה אלי', כמו שאמרו חז"ל: "עולל הגביה צווארו ותינוק שמט דד מפיו ואמרו: 'זה אלי', שנאמר (תהלים פ"ח פ"ג): 'מפי עוללים ויונקים יסדת עוזי'".

פרק לא

סדר קרבן פסח

א. נהגו ישראל לקרוא 'סדר קרבן פסח' בערב פסח לאחר תפילת מנחה¹.

חסידים ואנשי מעשה מוסיפים ללמוד גם סדר הקרבת קרבן פסח מתוך הרמב"ם².

ב. בערב פסח יתפלל מנחה, שהיא כנגד תמיד של בין הערביים, ואחר כך יעסוק ב'סדר קרבן פסח'.

העושה כן - נחשב לו כאילו הקריב את קרבן הפסח במועדו, שנאמר: 'ונשלמה פרים שפתינו'³.

ג. אדם שמצפה בכל נימי נפשו להקריב קרבן פסח - נחשב לו שהקריב קרבן פסח; לא רק בנוגע לשכר ההקרבה בשמים, אלא שורה עליו אותה קדושה ויורד עליו אותו שפע כאילו הקריב בפועל⁴.

1. סדר היום (סידור הקערה); שלי"ה (פסחים נר מצוה לה); סידור היעביץ (שער הקרבן דף יח, ע"ב); יסוד ושורש העבודה (שער התשיעי פ"ד ד"ה על תפילת).

2. חיים לראש (די"ט ע"א א"ב).

3. סדר היום.

4. פרי צדיק.

ד. רבים מבני ירושלים נוהגים ללבוש בגדי יום טוב לאחר חצות יום ולומר את 'סדר קרבן פסח' בכותל המערבי⁵.
 לדעת הגר"ש דבליצקי - עדיף שלא להיות אז בכותל המערבי⁶.

אגרת הקודש

ה. מקובלנו, כי כל הקורא את אגרתו של רבי שמשון מאוסטרופולי, 'אפילו פעם אחת בשנה, וביותר בערבי פסחים, מובטח לו שהוא ניצול כל אותה השנה מכל מכשול ומיתה משונה, ובכל אשר יפנה יצליח'⁷.

ו. יש אומרים שזמן קריאת 'אגרת הקודש' הוא לא בערב פסח אלא בליל פסח, בזמן שמשפרים נפלאות הבורא, 'ואשרי מי שזוכה לקוראה בעתה'⁸.

ז. יש לקרוא את האגרת מתוך שמחה ואהבה לבורא עולמים

5. וכן נהג הגרש"ז אויערבאך. הליכות שלמה (פסח עקפ"ד).

6. כדי להיפטר מקרבן פסח מדין 'דרך רחוקה', ולא רק משום 'אונסי' הגש"פ מחשבת בצלאל (על"ו).

7. ארצות החיים (עתי"ח). ידוע, כי כל מי שקרא את אגרתו הקדושה של רבי שמשון מאוסטרופולי בערב פסח בזמן השואה - לא קרה לו מאומה וניצול לחיים. כמו כן, בשנת תש"ה, כשהגיעה השואה להונגריה, יהודים רבים קראו את האגרת, וכולם - עד אחד - ניצלו בנסים גלויים.

8. וכדי לצאת מכל ספק נוהג הגר"מ שטרנבוך לקוראה בשניהם. ביאורים והנהגות (ערצ"ד).

שעשה את רכבות הנסים הרמוזים באגרת - עד שמסיים: 'ובכל אשר יפנה יצליח וישכיל אמן סלה'⁹.

ה. יש לקרוא את האגרת מתחילתה: 'שלום לרבני ארץ...!', וממשיך 'בתכלית הקיצור...!', וקורא את דברי האריז"ל ואת ביאור דבריו; 'וצריך לשום לבבו להבין הדברים'¹⁰.

ט. האריז"ל היה נזהר שלא להוציא בפיו שום שם משמות הקודש או שמות מלאכים¹¹.

אדם שמזכיר את השם סמא"ל - עובר על 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו'¹².

מ"ב מסעות

י. אמירת סדר 'מ"ב מסעות' בערב פסח - מסוגלת להצלה מכל צרה, ובפרט בזמן מגיפה, והיא מכוונת כנגד שם בן מ"ב¹³.

9. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות ערצ"ד).

10. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות ערצ"ד).

11. ובמקום מטטרו"ן היה אומר מ"ם טי"ת, ובמקום סמא"ל היה אומר סמ"ך מ"ם (פרט לשמות מלאכים הזהים לשמות בני אדם, כגון מיכאל, גבריאל, שמותר להזכירם).

12. שער המצוות (פרשת משפטים); כה"ח (ה, ז).

13. רבי יעקב פסח ב"ר יצחק מזאלקווא (זבח פסח).

פרק לב

חג המצות

- א. כאשר יהודי עושה מעשה - הוא משפיע על כל העולמות. כאשר גוי עושה מעשה - אין למעשהו כל השפעה. מתי מציאות זו נקבעת? ביציאת מצרים; אז נהפכנו מסתם אנשים, לאנשים שכל מעשה שלהם פועל ומשליך על כל הבריאה¹.
- ב. חג הפסח הוא יסוד כל המועדים². ימי חג הפסח הם יסוד ושורש לכל ימות השנה כולה³.
- ג. חג המצות הוא לא רק ראש לכל המועדים, אלא בו כלולים כל המועדים⁴.
- ד. הנכשל בעבירה בחג הפסח - עושה בשמים פגם גדול יותר משאר הימים⁵.

1. הגש"פ תתקבל (מבוא עמ' 14).

2. מסיבה זו - כל סדר מששה סדרי משנה מכונה בלשון רבים: זרעים, נשים, נזיקין, קדשים, טהרות, פרט לסדר 'מועד' המכונה בלשון יחיד (ולא בלשון רבים 'מועדים'), כי 'מועד' הכוונה לפסח שכולל את כל שאר המועדים. שפתי צדיק (פסח אות יח).

3. הרש"ש (נהר שלום).

4. שפתי צדיק (שם).

5. אשדות הפסגה (דף יח).

ה. בימי חג הפסח יש להרבות בהתבוננות בהשגחה פרטית ולהתחזק ב'וידעתם כי אני ה' ⁶.

ו. מצות עשה להיות בשמחה במשך כל החג, ומי שלא היה בשמחה - ביטל אחת ממצוות החג הגדולות ביותר ⁷.

ז. יש להרבות בסעודה ביום טוב ראשון של פסח, לפי שהוא יום גאולה וחירות ⁸.

6. הגר"א שטיינמן (בנתיבות ההלכה עמ' 260).

7. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עקמ"ד).

8. משנ"ב (סתק"ט סק"א) ושעה"צ (סק"ג). ראה שאג"א (סס"ח) שבליל יו"ט ראשון מצות שמחה היא מדרבנן, ובשעה"צ (סתקמ"ו סקט"ו) הביא דעות בזה.

פרק לג

ערבית של ליל פסח

- א. על פי תורת הסוד - תפילת ערבית של ליל פסח גבוהה וחשובה יותר מכל תפילות השנה¹.
- ב. ראוי ונכון להסדיר את תפילת המועדים לפני שיתפלל, כדי שתהיה שגורה בפיו².
- ג. בברכת ההלל הנאמרת לאחר תפילת ערבית - יש לפטור גם את ההלל שיאמר במהלך ההגדה³.
- ד. בעל ה'אמרי אמת' כיוון בברכת ההלל לצאת ידי חובת ברכה על 'סיפור יציאת מצרים'⁴.

1. ראה כה"ח (סתפ"ז סקל"ו); אורל"צ (פט"ו אכ"ד בביאורים); נר ציון (פסח ערע"ד).
2. ראה ב"י (ס"ק) שגם המתפלל מתוך סידור צריך להסדירה, כדי שתהיה שגורה בפיו בזריות. אולם ראה ברכ"י (סק"ב) שכתב דלא חזינן לרבנן קשישאי דמסדרי כשמתפללים מתוך סידור. ובכה"ח (שם סק"ג) מבואר, דמי שאינו בקי גם כשמתפלל מתוך סידור - צריך להסדירה. ובמשנ"ב (שם סוסק"א) כתב, שלכתחילה יש להתפלל לפחות תפילה ראשונה מתוך הסידור.
3. ראה טור (סתפ"ז) שבמנהג זה יש תועלת שלא יצטרכו לברך על ההלל שבהגדה. נר ציון (פסח ערפ"ה).
4. ויש שמכוונים על כך בקידוש באמירת 'זכר ליציאת מצרים', ויש שמכוונים על כך בברכת קריאת שמע דערבית. ילקוט הליכות (פסח ע"ש).

ה. הואיל וההלל נתקן כדי להודות לה' על נסיו הרבים, אין ראוי להודות לו בחופזה ובמהירות, אלא במתינות ובנעימות - כדרך המודים⁵.

ו. יש לומר את ההלל בשמחה ובטוב לבב מתוך הודיה לה' יתברך על כל חסדיו אשר גמלנו⁶.

ז. טעה ואמר הלל בדילוג, דינו כמי שלא אמר הלל כלל, ועליו לחזור ולומר הלל שלם⁷.

5. הגרב"צ אבא שאול (נר ציון ערפי"ח).

6. שם.

7. הגרי"ש אלישיב (הוי"ד בנר ציון ערצי"ה).

פרק לד

המוצא חמץ בפסח

א. המוצא חמץ שלא נמכר לגוי בחול המועד¹ - חייב לבערו מיד. לכתחילה יש לשורפו. יש עיכוב לשורפו - ישליכו לבית הכסא וכיוצא בזה².

ב. המוצא חמץ בפסח - אין די לפוסלו מאכילת כלב, אלא יש לבערו מן העולם³.

ג. המוצא חמץ בחול המועד, שנכלל במכירת החמץ לגוי, יש להכניסו למקום המכור מבלי לנגוע בו, כגון לדוחפו במקל. אם אי אפשר להכניסו מבלי להגביהו - יאמר תחילה בפיו: 'איני רוצה לזכות בו בהגבהה זו', ויכניסו למקום המכור⁴.

ד. מי שרוצה דווקא לשרוף את החמץ שנמצא, נחלקו בזה הפוסקים: יש סוברים שנכשלים בגזל גוי, ויש סוברים שמן הסתם אין הגוי מקפיד על זה.

1. כגון מי שלא סומך על המכירה ומבער את הכל, או מי ששכח למכור את חמצו, או מי שקנה בטעות חמץ בפסח, או שקיבל בטעות חמץ בפסח, שכל אלו לא היו בכלל מכירת החמץ בע"פ.

2. שערי ימי הפסח (ע"ז).

3. ואע"פ שפת שעיפשה קודם זמן ביעור חמץ ואינה ראויה לאכילת כלב אין חייב לבערה, מ"מ אם כבר נתחייב בביעור קודם שנתעפשה, אף אם נפסלה מאכילת כלב, חייב לבערה. ראה משנ"ב (סתמ"ב סק"ט).

4. שו"ת שבט הלוי (ח"ו סני"ג, וח"ט סקט"ז).

לדעת הגר"ש אלישיב⁵ והגר"ש ואזנר⁶ - המוצא חמץ מכור בחול המועד מותר לו לשורפו על מנת לשלם את דמיו לנכרי.

ה. המוצא חמץ בביתו ביום טוב או בשבת - צריך לכסותו על ידי שהופך עליו כלי וכדומה⁷.

ו. המוצא חמץ ברשות הרבים - לא יסלקו מרשות הרבים, אלא ישאירנו במקומו⁸.

ז. המוצא חמץ ברחוב במקום שמפריע לו - אין להגביהו כדי לסלקו⁹, אלא ידחוף אותו על ידי מקל וכדומה¹⁰.

ח. חמץ בזמן שחייב בהשבתה - יתכן שלא נוהג בו כלל איסור ביזוי אוכלין¹¹.

5. הליכות והנהגות, ושערי ימי הפסח (ע"י).

6. שו"ת שבט הלוי (ח"י סניג, וח"ט סקט"ז).

7. שם.

8. מחשש שמא יבוא לאוכלו, ורק כאשר הוא מחזר אחריו לשורפו נחלקו רבי יהודה וחכמים (פסחים י-יא) האם חיישינן שמא יבוא לאוכלו.

9. שכן ברגע שמגביהו - קנאו ועובר עליו בב"י, ואפילו אם אין דעתו לזכות בו - ג"כ אסור. ראה בה"ל (סתמ"ו).

10. שם ושערי ימי הפסח (ע"י).

11. הליכות שלמה (פסח ע"י).

פרק לה

לאחר הפסח

- א. המחמירים שלא לאכול חמץ שעבר עליו הפסח שנמכר לנכרי - צריכים לדעת שלא ניתן לסמוך על מה שנדפס על המוצרים שנאפו לאחר הפסח, והרוצה לדעת אימתי נאפה המוצר - צריך לבדוק את תאריך הייצור הרשום על המוצר.¹
- ב. אחרי הפסח יש שממתינים מלקנות לחמים למיניהם משום החמץ הדבוק בתנורים, במכונות ובכלים, וממתינים עד לאחר המחזור הראשון של האפיה.²

אסרו חג

- ג. בירושלמי³ מבואר, כי יום 'אסרו חג' נקרא 'בריה דמועדא', כלומר: 'בן המועד'⁴, והיינו שקדושתו נולדה ונמשכת מהמועד.⁵

1. רבנים ומורי הוראות.

2. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקיי"ב).

3. ע"ז (פ"א הי"א).

4. ראה ב"י (סתצ"ד).

5. ראה שו"ת תורה לשמה (סק"מ).

ד. מקובלנו בשם האריז"ל, שיום אחרי החג יש עדיין הארה מקדושת החג⁶.

ה. לדעת המהריט"ץ⁷ - קיימת מצוה לאכול בשר ב'אסרו חג', מלבד החיוב להרבות בו באכילה ושתיה.

ו. יש שנמנעים ב'אסרו חג' ממקח וממכר כשאינו דבר האבד⁸.

6. שו"ת תורה לשמה (סק"מ).

7. סימן קלט. הו"ד בשע"ת (סתצ"ו סק"ד).

8. שו"ת תורה לשמה (סק"מ).